

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий центр заочно-дистанційного навчання
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
«Воєнна реформа в Азербайджані до і після Карабаської війни 2020 р.»

Виконав студент 2 курсу, групи ЗМНб-21
Спеціальності 256 «Національна безпека (за
окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)»

Ребрій Павло Олегович

Керівник – кандидат історичних наук, доцент
Санжаревський Олег Іванович

Рецензент – кандидат історичних наук, доцент
Пальчевський Руслан Степанович

Острог, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ АРМІЇ АЗЕРБАЙДЖАНУ	6
1.1. Визначення основних термінів та понять.....	6
1.2. Теоретична та методологічна база дослідження.....	9
РОЗДІЛ II. КАРАБАСЬКИЙ КОНФЛІКТ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ АЗЕРБАЙДЖАНУ	14
2.1. Історичні передумови та причини конфлікту	14
2.2. Перша Карабаська війна: хід бойових дій і поразки ЗС Азербайджану ...	19
2.3. Початок реформування армії: вплив ресурсів Каспійського моря та орієнтація на стандарти НАТО	24
РОЗДІЛ III. РЕФОРМИ В СТРУКТУРІ ЗБРОЙНИХ СИЛ АЗЕРБАЙДЖАНУ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ КАРАБАСЬКОЇ ВІЙНИ	29
3.1. Впровадження стандартів НАТО в Азербайджанській армії.....	29
3.2. Військова співпраця з Туреччиною та її роль у реформуванні армії	33
3.3. Переозброєння та модернізація армії.....	36
РОЗДІЛ IV ДРУГА КАРАБАСЬКА ВІЙНА 2020 РОКУ: НОВИЙ РІВЕНЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ АЗЕРБАЙДЖАНУ	50
4.1. Використання спеціальних підрозділів у бойових діях	50
4.2. Вплив реформ на перебіг війни та досягнення результату	59
4.3. Подальше вдосконалення армії після перемоги	64
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	76

ВСТУП

Актуальність. Військова реформа є одним з найважливіших аспектів розвитку будь-якої держави, оскільки забезпечує її обороноздатність та ефективне реагування на зовнішні і внутрішні загрози. Азербайджан, як держава, що має стратегічно важливе геополітичне розташування, зазнав значних змін у сфері національної безпеки та військової політики впродовж останніх десятиліть. Особливо важливим етапом у реформуванні збройних сил Азербайджану стали події, що супроводжувалися Першою та Другою Карабаськими війнами, зокрема війна 2020 року, яка суттєво змінила військову стратегію, тактику та структуру Збройних Сил країни.

Тема воєнної реформи в Азербайджані є актуальною як для розуміння специфіки внутрішньої політики країни, так і для оцінки її стратегічного потенціалу в контексті сучасних міжнародних відносин. Вивчення змін, які відбулися до і після Карабаської війни 2020 року, дозволяє побачити, як динаміка військових реформ у відповідь на зовнішні виклики формує нову військову доктрину та визначає напрями розвитку армії Азербайджану в майбутньому.

Мета дослідження полягає у вивченні основних етапів, факторів та результатів воєнної реформи в Азербайджані до і після Карабаської війни 2020 року, а також у визначенні впливу цих змін на сучасний стан і боєздатність Збройних Сил Азербайджану.

Досягнення поставленої мети зумовлює виконання **таких завдань:**

1. Визначити теоретико-методичні та концептуальні засади вивчення армії Азербайджану.
2. Охарактеризувати Карабаський конфлікт та збройні сили Азербайджану.
3. Проаналізувати реформи в структурі збройних сил Азербайджану після Першої карабаської війни.

4. Дослідити Другу карабаську війну 2020 року, описати новий рівень збройних сил Азербайджану.

Предмет дослідження – процеси реформування та модернізації Збройних Сил Азербайджану до і після 2020 року.

Для досягнення поставленої мети будуть використані такі **методи дослідження**, як:

1. Історичний метод – використовується для вивчення еволюції збройних сил Азербайджану від здобуття незалежності в 1991 році до сьогодення, з акцентом на вплив ключових конфліктів, зокрема Нагірно-Карабаського, на трансформацію військової доктрини країни.

2. Порівняльний аналіз – дозволяє порівняти армію Азербайджану з арміями сусідніх держав (Вірменії, Грузії, Туреччини) для виявлення сильних і слабких сторін, а також конкурентних переваг у регіоні.

3. Історико-структурний аналіз – застосовується для вивчення внутрішніх змін у структурі армії, зокрема адаптації до нових безпекових викликів після Карабаської війни.

Джерельна база дослідження. Дослідження ґрунтується на широкій базі офіційних, наукових та аналітичних джерел, що дозволяє всебічно охопити питання реформування збройних сил Азербайджану, його військової стратегії та міжнародної безпеки.

До основних офіційних джерел належать:

- "The Military Balance 2024" – щорічний звіт Міжнародного інституту стратегічних досліджень (ISS)[32], який містить детальну інформацію про чисельність, технічне оснащення та військовий бюджет Збройних Сил Азербайджану, а також порівняльний аналіз військової спроможності інших держав регіону. Дані цього джерела використовуються для аналізу сучасного стану військової реформи та стратегічного позиціонування країни.
- "Біла книга Азербайджану" (White Book of Azerbaijan) – офіційний документ Міністерства оборони Азербайджану [33], що містить стратегію розвитку армії, пріоритети національної безпеки, напрями реформування військової

сфери та основні виклики у сфері оборони. Це джерело є ключовим для розуміння внутрішньої військової політики країни та її підходу до зміцнення обороноздатності.

- "SIPRI Yearbook 2024" – звіт Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI) [34], що містить глобальний аналіз військових витрат, озброєнь та безпекових викликів. У ньому представлена статистика щодо експорту та імпорту озброєнь Азербайджаном, міжнародних військових контрактів, а також тенденцій оборонної промисловості країни.

Крім офіційних джерел, у роботі використані наукові дослідження, що висвітлюють питання реформування армії та безпекової політики:

- О. В. Алексійченко [1] аналізує вплив "заморожених конфліктів" на політику Росії та регіональну безпеку, що є важливим для оцінки геополітичних інтересів РФ у Нагірно-Карабаському конфлікті.
- Р. Б. Демчишак [3] досліджує Другу Карабаську війну у контексті стратегії головних міжнародних гравців (Туреччини, РФ, Ірану, США), що дозволяє оцінити вплив зовнішніх факторів на військову реформу Азербайджану.
- О. В. Левченко [11] розглядає роль інформаційних воєн у військових конфліктах, зокрема поширення пропаганди та гібридних загроз під час Другої Карабаської війни.

Джерельна база також включає аналітичні статті, міжнародні доповіді та дослідження, які висвітлюють структурні реформи армії Азербайджану, військово-технічне співробітництво та міжнародну безпеку.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ АРМІЇ АЗЕРБАЙДЖАНУ

1.1. Визначення основних термінів та понять

Вивчення армії Азербайджану як об'єкта дослідження передбачає аналіз її структури, функціонування, еволюції, а також стратегічної ролі в контексті регіональної безпеки. Задля цього необхідно окреслити основні теоретико-методичні засади та визначити ключові поняття, що сприятимуть адекватному осмисленню цього явища.

В основі вивчення збройних сил Азербайджану лежать принципи системного підходу, який передбачає розгляд армії як цілісної системи, що включає такі компоненти, як організаційна структура, матеріально-технічне забезпечення, особовий склад, стратегічні завдання та механізми управління. Системний аналіз дозволяє оцінити взаємозалежність між внутрішніми елементами армії та зовнішнім середовищем, зокрема політичними, економічними та соціальними факторами.

Іншим ключовим теоретичним підходом є концепція військової безпеки, що охоплює питання забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки держави. Збройні сили розглядаються як інструмент реалізації цієї концепції, що забезпечує стратегічну стабільність у регіоні та протидію зовнішнім загрозам [2].

Методика аналізу армії Азербайджану спирається на комплексний підхід, який поєднує кількісні та якісні методи. Кількісний аналіз дозволяє оцінити чисельність особового складу, військовий бюджет, обсяги озброєнь та рівень технічного оснащення. Якісний аналіз охоплює дослідження організаційної культури, професійної підготовки кадрів, тактичної ефективності та морально-психологічного стану особового складу.

Серед методів дослідження варто виділити порівняльний аналіз, що дозволяє оцінити армію Азербайджану у співвідношенні з арміями інших держав регіону. Крім того, використовується історичний метод для аналізу еволюції збройних сил країни, їх трансформацій під впливом геополітичних змін [5, с. 236].

Концептуальні засади передбачають окреслення основних понять і термінів, що є ключовими у дослідженні:

1. Армія – сукупність організованих збройних формувань, що забезпечують захист держави від зовнішніх загроз та виконують інші завдання, визначені Конституцією та законами країни.

2. Військова доктрина – система офіційно затверджених поглядів держави на забезпечення її безпеки військовими засобами. У випадку Азербайджану вона враховує територіальні конфлікти (зокрема, проблему Нагірного Карабаху) та загрози з боку зовнішніх акторів.

3. Оборонна стратегія – комплекс заходів і дій, спрямованих на забезпечення національної безпеки, зміцнення обороноздатності та запобігання військовим конфліктам.

4. Регіональна безпека – стан захищеності держав у конкретному регіоні, зокрема Південного Кавказу, від воєнних, політичних та економічних загроз. Армія Азербайджану є важливим елементом цієї системи.

5. Військово-технічний потенціал – здатність держави забезпечувати свою армію сучасними видами озброєння, військової техніки та інфраструктури [2].

Збройні сили Азербайджану є ключовим інструментом у забезпеченні суверенітету держави. Особливу увагу заслуговує їх роль у конфліктах на території Нагірного Карабаху, які мали значний вплив на військову доктрину країни. Крім того, Азербайджан підтримує стратегічні партнерства з такими державами, як Туреччина, та активно бере участь у регіональних ініціативах безпеки. У таблиці 1.1 розглянемо ключові аспекти ролі армії Азербайджану в системі регіональної безпеки.

Таблиця 1.1

Роль армії Азербайджану у системі регіональної безпеки

Аспект	Опис	Приклади та деталі
Геополітичне положення	Азербайджан розташований на стику Європи та Азії, відіграючи ключову роль у забезпеченні стабільності на Південному Кавказі.	Контроль за важливими транспортними шляхами, зокрема трубопроводами, такими як Баку-Тбілісі-Джейхан.
Військовий потенціал	Армія Азербайджану є однією з найсильніших на Кавказі завдяки інвестиціям у модернізацію озброєння та професіоналізацію збройних сил.	Закупівля сучасного озброєння у Туреччини, Ізраїлю та Росії; застосування безпілотників у Нагірному Карабасі.
Роль у миротворчих місіях	Участь у миротворчих операціях сприяє підвищенню міжнародного авторитету Азербайджану та посиленню регіональної стабільності.	Участь у місіях ООН, співпраця з НАТО у програмі «Партнерство заради миру».
Військовий альянс із Туреччиною	Туреччина є основним військовим партнером Азербайджану, сприяючи зміцненню безпеки регіону.	Проведення спільних військових навчань, передача досвіду та військової техніки.
Реагування на конфлікти	Азербайджан демонструє готовність захищати територіальну цілісність, зокрема під час конфліктів у Нагірному Карабасі.	Успішна реалізація військових операцій у 2020 році для відновлення контролю над спірними територіями.
Співпраця з міжнародними організаціями	Азербайджан активно співпрацює з ООН, ОБСЄ та іншими організаціями для врегулювання конфліктів і запобігання ескалації напруженості.	Робота з Мінською групою ОБСЄ, участь у міжнародних переговорах щодо Карабаху.
Інноваційні підходи	Армія Азербайджану використовує новітні технології для забезпечення безпеки.	Використання дронів і технологій штучного інтелекту у військових операціях.

Отже, теоретико-методичні та концептуальні засади вивчення армії Азербайджану забезпечують всебічне розуміння її функціонування, стратегічної ролі та значення в контексті регіональної безпеки. Чітке визначення основних термінів і понять дозволяє формувати цілісну картину щодо її місця у системі національної оборони й міжнародних відносин.

1.2. Теоретична та методологічна база дослідження

Аналіз армії Азербайджану як важливого елемента національної безпеки вимагає розробки ґрунтовної теоретичної та методологічної бази. Дослідження цього феномена має охоплювати не лише структурно-функціональні аспекти збройних сил, але й їхній вплив на регіональну стабільність, соціально-економічний розвиток країни та міжнародні відносини.

Теоретична основа дослідження армії Азербайджану формується на перетині кількох ключових наукових підходів, зокрема: системний підхід, теорія військової безпеки, геополітичний підхід та соціологічний підхід [6, с. 37].

Системний підхід визначає армію як складну соціально-технічну систему, що функціонує у взаємодії з іншими складовими національної безпеки. Вивчення структури армії через цей підхід охоплює:

1. Військову організацію – структура збройних сил, організація управління, координація різнорівневих підрозділів.
2. Матеріально-технічне забезпечення – оснащення сучасною технікою, боєприпасами, обладнанням.
3. Людський ресурс – військовослужбовці як основа армії, їх підготовка, мотивація та соціальне забезпечення.
4. Оборонну інфраструктуру – бази, комунікаційні вузли, логістичні центри.
5. Нормативно-правову базу – законодавчі акти, що регулюють діяльність армії, представлені зокрема в офіційній «Білій книзі Азербайджану», де чітко визначено стратегічні пріоритети, напрями та принципи військової політики країни [2].

Системний підхід дозволяє інтегрувати армію у ширший контекст загальної системи національної безпеки, включаючи економічний, політичний та соціальний виміри.

Теорія військової безпеки надає підґрунтя для аналізу ролі армії у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності Азербайджану (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Теоретичне підґрунтя для аналізу ролі армії у забезпеченні суверенітету та територіальної цілісності Азербайджану

Ключовий аспект	Опис	Деталі
Геополітичне розташування	Розташування на перехресті Європи, Азії та Близького Сходу, що обумовлює необхідність мати сильні збройні сили.	Стратегічна важливість регіону для енергетичних, транспортних і військових інтересів.
Конфліктний досвід	Аналіз історичних і сучасних конфліктів, таких як проблема Нагірного Карабаху, і роль армії у їхньому врегулюванні.	Відновлення територіальної цілісності, захист суверенітету, попередження ескалації конфліктів.
Глобальні тенденції безпеки	Врахування змін у методах ведення бойових дій, ролі сучасних технологій і зростання гібридних загроз.	Використання безпілотників, кібербезпека, адаптація до асиметричних викликів (на основі звітів SIPRI та Military Balance).

Армія Азербайджану виступає ключовим інструментом реалізації зовнішньополітичних цілей та забезпечення регіональної стабільності. У межах цього підходу досліджується стратегічна роль Південного Кавказу (армія захищає економічні інтереси, зокрема трубопроводи і транспортні коридори) та співпраця із сусідніми державами й міжнародними організаціями, що висвітлюється у звітах SIPRI щодо міжнародного військово-технічного співробітництва Азербайджану.

Роль армії у суспільстві виходить за межі військових функцій і впливає на соціальну структуру країни:

1. Формування патріотизму – армія є символом національної ідентичності та сприяє консолідації суспільства.

2. Соціальна мобільність – служба в армії відкриває нові можливості для кар'єрного та соціального зростання молоді.
3. Професійна підготовка кадрів – розвиток освітніх і тренувальних програм для військовослужбовців, що сприяє підвищенню кваліфікації та професіоналізму [6, с. 41].

Поєднання цих підходів дозволяє глибше зрозуміти особливості функціонування армії Азербайджану, її взаємодію з внутрішнім і зовнішнім середовищем, а також її роль у формуванні стабільності в регіоні.

Ключовими теоретичними поняттями, що лежать в основі дослідження, є «національна безпека», «оборонна стратегія», «військово-технічний потенціал» та «військово-політичний баланс».

Методологічний інструментарій дослідження армії Азербайджану базується на міждисциплінарному підході, який передбачає поєднання кількох методів для забезпечення комплексного аналізу. Зокрема, використовуються такі методи, що зазначені у вступі роботи:

1. Історичний метод – застосовується для вивчення еволюції збройних сил Азербайджану з моменту здобуття незалежності в 1991 році, з акцентом на аналізі впливу ключових збройних конфліктів, насамперед Першої та Другої Карабаських воєн, на трансформацію військової доктрини країни.

2. Порівняльний аналіз – дозволяє порівняти збройні сили Азербайджану з арміями сусідніх держав (Вірменія, Грузія, Туреччина), визначити сильні та слабкі сторони, а також конкурентні переваги Азербайджану у регіональному контексті.

- 3.. Історико-структурний аналіз – використовується для вивчення внутрішніх структурних змін у збройних силах Азербайджану у контексті ключових історичних подій та реформ, особливо після Карабаської війни 2020 року, що дозволяє проаналізувати динаміку модернізації та адаптацію армії до нових викликів.

4. Геополітичний аналіз – дозволяє оцінити вплив зовнішньополітичних чинників на реформування армії Азербайджану, зокрема взаємодію з такими

державами, як Туреччина, Ізраїль, Росія та країни НАТО. Цей метод уможливорює виявлення залежності між регіональними безпековими процесами, енергетичною політикою та воєнними трансформаціями. Особливу увагу приділено аналізу стратегічних альянсів і військових партнерств, що визначають вектор розвитку Збройних сил Азербайджану та їхню роль у новій конфігурації сил на Південному Кавказі.

Важливою методологічною опорою для даного дослідження стали також наукові праці українських авторів, які аналізують воєнно-політичні процеси на пострадянському просторі з урахуванням гібридних загроз, зовнішньої політики держав та інформаційної війни. Так, О. В. Алексійченко у своїх дослідженнях комплексно аналізує вплив "заморожених конфліктів" на формування політики Російської Федерації щодо сусідніх країн, зокрема через призму збереження "керованої нестабільності" як інструменту стратегічного тиску [1]. У контексті Нагірно-Карабаського конфлікту ці висновки дають змогу глибше зрозуміти, яким чином позиція РФ впливала на затягування мирного врегулювання, а також на трансформацію зовнішньої політики Азербайджану в напрямі пошуку нових стратегічних союзників. Саме тому праці Алексійченка стали цінними для розкриття геополітичних чинників, що обумовили необхідність реформ у Збройних силах Азербайджану.

Не менш важливими є положення, висвітлені у дослідженнях Р. Б. Демчишака, який розглядає Другу Карабаську війну в контексті стратегічної взаємодії провідних держав світу, зокрема Туреччини, Росії, Ірану та США [3]. Його аналіз допоміг авторові роботи зрозуміти характер впливу зовнішніх гравців на перебіг конфлікту, військову модернізацію Азербайджану та зрушення в балансі сил на Південному Кавказі. Зокрема, окрема увага у праці Демчишака приділяється військовій співпраці Азербайджану з Туреччиною, що логічно продовжується в емпіричних розділах дослідження.

У свою чергу, О. В. Левченко у своїй роботі розглядає роль інформаційних воєн і пропаганди у збройних конфліктах, включаючи Карабаський [11]. Його підхід базується на тому, що сучасна війна ведеться не лише на полі бою, а й у

цифровому середовищі. Це положення було використано для пояснення інформаційної складової стратегії Азербайджану під час бойових дій 2020 року, зокрема щодо застосування відеозаписів ударів БПЛА, спрямованих на деморалізацію супротивника. Отже, концептуальні положення цих авторів дозволили вибудувати міждисциплінарну рамку аналізу, яка охоплює не лише внутрішньоорганізаційні аспекти військової реформи, але й її залежність від зовнішньополітичного середовища та інформаційного супроводу.

Отже, теоретична та методологічна база дослідження армії Азербайджану є багаторівневою і ґрунтується на міждисциплінарному підході, який охоплює аналіз історичних, політичних, соціальних та економічних аспектів функціонування збройних сил. Вивчення армії як складної системи, що впливає на національну безпеку та міжнародні відносини, сприяє поглибленню розуміння ролі Азербайджану у регіональному та глобальному контекст.

РОЗДІЛ II

КАРАБАСЬКИЙ КОНФЛІКТ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ АЗЕРБАЙДЖАНУ

2.1. Історичні передумови та причини конфлікту

Карабаський конфлікт, один із найскладніших і найтриваліших регіональних конфліктів на пострадянському просторі, має глибоке історичне коріння. Його розвиток обумовлений як історичними, етнічними, так і політичними факторами, що закладали основи напруженості протягом століть. Для розуміння сучасних подій необхідно звернутися до історичних передумов і причин цього конфлікту.

Нагірний Карабах, розташований у регіоні Південного Кавказу, протягом століть був територією зі складною етнічною структурою. У середньовічний період він входив до складу різних держав, включаючи Вірменське царство, Іран та Кавказьке ханство. Від XVIII століття регіон був підконтрольний Карабахському ханству, яке існувало в рамках іранської держави.

Після підписання Гюлістанського (1813) та Туркманчайського (1828) договорів між Російською імперією та Іраном Карабах разом із іншими територіями Південного Кавказу відійшов до Росії. У цей період імперія активно переселяла вірменське населення з Персії та Османської імперії на територію Карабаху, змінюючи демографічний баланс регіону [2].

Протягом XIX століття регіон став ареною зіткнення інтересів російської адміністрації, мусульманського (азербайджанського) та вірменського населення, які прагнули утвердити свої права на цю територію. До початку XX століття ситуація ускладнилася через зростання націоналізму серед обох народів. У таблиці 2.1 наведемо історичні передумови Карабаського конфлікту.

Таблиця 2.1

Передумови Карабаського конфлікту

Часовий період	Подія/Фактор	Деталі
Давні часи	Етнічна й культурна історія регіону	Регіон населяли різні етнічні групи, зокрема вірмени та азербайджанці, що створювало багатонаціональний характер.

XIX століття	Анексія Кавказу Російською імперією	Карабах увійшов до складу Російської імперії після російсько-перських воєн, почалася міграція вірменського населення.
1920-ті роки	Встановлення радянської влади	Регіон став частиною Азербайджанської РСР, утворена Нагірно-Карабаська автономна область (НКАО) зі значною часткою вірменського населення.
1980-ті роки	Початок міжетнічної напруженості	Перебудова у СРСР призвела до посилення націоналістичних настроїв, виникли суперечки щодо статусу НКАО.
1988 рік	Масові демонстрації у Вірменії й НКАО	Вірменське населення вимагало приєднання НКАО до Вірменської РСР, що викликало протести в Азербайджані.
1991 рік	Розпад СРСР і проголошення незалежності Вірменії та Азербайджану	Карабаський конфлікт переріс у збройне протистояння через суперечки щодо територіальної приналежності регіону.
1992-1994 роки	Перша Карабаська війна	Збройний конфлікт між Вірменією та Азербайджаном, завершився перемир'ям, контроль Нагірного Карабаху встановили вірменські сили.
2000-ні роки	Переговори та збереження напруженості	Відбувалися спроби мирного врегулювання конфлікту під егідою Мінської групи ОБСЄ, але прогрес був обмеженим.
2020 рік	Друга Карабаська війна	Азербайджан відновив контроль над частиною територій, бойові дії завершилися за посередництва Росії.

Після розпаду Російської імперії в 1917 році питання контролю над Карабахом стало одним із ключових у політичній боротьбі між новоствореними Азербайджанською та Вірменською Демократичними Республіками. У 1918–1920 роках у регіоні відбувалися збройні сутички між вірменами й азербайджанцями, що супроводжувалися значними людськими жертвами.

У 1920 році, після встановлення радянської влади на Кавказі, територіальний спір між Вірменією та Азербайджаном було передано на розгляд радянського керівництва. У 1923 році Нагірний Карабах був включений до складу Азербайджанської РСР як автономна область із переважно вірменським населенням. Це рішення стало одним із найсуперечливіших у радянській політиці, оскільки не враховувало історичних і етнічних особливостей регіону [9, с. 24].

Протягом радянського періоду напруженість між вірменами та азербайджанцями залишалася прихованою, але поступово накопичувалася. Вірменське населення Нагірного Карабаху неодноразово зверталося до центральної влади СРСР із вимогами передати регіон до складу Вірменської РСР, що викликало протест з боку азербайджанців.

Причини конфлікту

1. Етнічні та демографічні чинники. Історичне змішання вірменського та азербайджанського населення в Карабаху створило складну етнічну ситуацію. Переважання вірменського населення у Нагірному Карабаху суперечило політичним реаліям, адже регіон залишався частиною Азербайджанської РСР.

2. Націоналістичні ідеології. Починаючи з кінця XIX століття, національні рухи вірмен і азербайджанців посилювали антагонізм між двома народами. У XX столітті ці настрої тільки загострилися.

3. Радянська політика. Рішення про надання Карабаху статусу автономної області в складі Азербайджану стало одним із ключових факторів майбутнього конфлікту. Недостатня увага до міжетнічних відносин з боку радянської влади та централізована модель управління сприяли загостренню суперечностей після розпаду СРСР.

4. Економічні та соціальні нерівності. Вірмени Нагірного Карабаху відчували дискримінацію з боку центральної влади Азербайджану, що додатково загострювало напруженість.

5. Політична нестабільність. Розпад Радянського Союзу призвів до утворення політичного вакууму, що дозволило міжетнічним конфліктам перейти у фазу відкритого протистояння [8].

Розвиток Карабаського конфлікту в пострадянський період став одним із найскладніших і найдраматичніших епізодів у сучасній історії Кавказу. Наприкінці 1980-х років, коли радянська влада почала втрачати контроль над республіками, у Нагірному Карабаху спалахнули масові протести вірменського населення. Вимоги щодо возз'єднання Нагірно-Карабаської автономної області з Вірменською РСР викликали хвилю напруженості, яка швидко переросла у

міжетнічні конфлікти. Після цього ситуація стрімко погіршувалася, супроводжуючись демонстраціями, заворушеннями та зростанням насильства з обох сторін.

Розпад Радянського Союзу у 1991 році загострив суперечності, перетворивши їх на відкритий військовий конфлікт. Початок збройного протистояння між Вірменією та Азербайджаном ознаменувався масовою мобілізацією населення, активними бойовими діями і трагічними подіями, такими як численні випадки етнічних чисток та вимушеного переселення мирного населення. У 1991–1994 роках відбулася Перша Карабаська війна, яка завершилася встановленням контролю вірменських сил над Нагірним Карабахом та прилеглими територіями Азербайджану [32].

Після підписання перемир'я у 1994 році конфлікт перейшов у стадію «замороженого», проте його неврегульованість залишалася джерелом напруги в регіоні. Ситуація періодично загострювалася, що призводило до локальних зіткнень, зокрема у 2016 році під час так званої «чотириденної війни». Попри численні дипломатичні спроби, включаючи посередництво Мінської групи ОБСЄ, остаточного рішення конфлікту досягнуто не було.

Таким чином, пострадянський період став часом як масштабного збройного протистояння, так і тривалої стагнації у процесі врегулювання. Карабаський конфлікт залишався одним із ключових факторів регіональної нестабільності, зберігаючи потенціал для нових спалахів насильства [10, с. 183].

У контексті дослідження історичних передумов Карабаського конфлікту доцільно враховувати не лише традиційні етнополітичні чинники, а й ширший міждисциплінарний підхід, що дозволяє виявити глибинні причинно-наслідкові зв'язки, які формували траєкторію ескалації в регіоні. Одним із ключових аспектів такого підходу є оцінка впливу «заморожених конфліктів» як особливої форми стратегічного інструменту, що використовується у зовнішній політиці великих держав. У цьому контексті слушною є позиція О. В. Алексійченка [1], який аналізує феномен заморожених конфліктів як інструмент проєкції впливу Російської Федерації на пострадянському просторі.

Автор підкреслює, що невирішеність Карабаського питання дозволяла Москві підтримувати важелі контролю в регіоні, маневруючи між Вірменією та Азербайджаном у геополітичній грі, що своєю чергою гальмувало мирне врегулювання.

Водночас, сучасне трактування Карабаського конфлікту як фрагменту глобальнішого протистояння силового балансу набуває особливої ваги у працях Р. Б. Демчишака [3]. Дослідник звертає увагу на Другу Карабаську війну як подію, що проявила конкуренцію стратегій чотирьох центрів сили: Туреччини, Росії, Ірану та США. Такий підхід є релевантним для розуміння того, як міжнародна політика формує локальні війни, нав'язуючи конфліктуючим сторонам не лише ресурси, але й логіку ведення війни. Аналіз зовнішніх впливів дозволяє переосмислити традиційні оцінки конфлікту та розширити дослідницьке поле у напрямі безпекознавчих студій.

Не менш важливим є інформаційно-психологічний вимір Карабаського конфлікту, який активно проявлявся як у період бойових дій, так і в міжвоєнні роки. Як зазначає О. В. Левченко [11], інформаційні війни стали невід'ємною частиною сучасних гібридних конфліктів, у яких стратегія досягається не тільки за рахунок фізичного контролю над територіями, а й через створення певного образу реальності. Масова пропаганда, фальсифікація історичних фактів, дезінформація через соціальні мережі та вплив на громадську думку відігравали вирішальну роль у формуванні внутрішньополітичної ситуації у Вірменії та Азербайджані, особливо в періоди перед воєнною мобілізацією.

Таким чином, поглиблене вивчення історичних передумов Карабаського конфлікту має включати не лише хронологію подій, етнополітичні аспекти та демографічні зміни, а й аналіз стратегічного інтересу глобальних гравців, інформаційних загроз та механізмів політичної маніпуляції. Саме поєднання історичного, безпекового та комунікаційного вимірів дозволяє повніше зрозуміти логіку конфлікту й окреслити передумови його трансформації у Другій Карабаській війні 2020 року.

Отже, Карабаський конфлікт є результатом складного переплетення історичних, етнічних, політичних та економічних факторів, що протягом століть визначали розвиток регіону. Радянська політика управління міжетнічними відносинами, демографічні зміни та націоналістичні ідеології створили сприятливий ґрунт для ескалації напруженості після розпаду СРСР. Незважаючи на численні спроби врегулювання, конфлікт залишається відкритим питанням, що вимагає комплексного підходу для досягнення довготривалого миру.

2.2. Перша Карабаська війна: хід бойових дій і поразки ЗС Азербайджану

Перша Карабаська війна (1991–1994) стала одним із найкривавіших і найтриваліших конфліктів на пострадянському просторі, що розгорнувся між Вірменією та Азербайджаном за контроль над Нагірним Карабахом. Ця війна, що виникла на тлі розпаду Радянського Союзу, мала складний і багатогранний характер. Результатом конфлікту стали значні людські втрати, масові переміщення населення і тимчасова втрата Азербайджаном контролю над Карабахом та прилеглими територіями.

Наприкінці 1980-х років, із послабленням контролю центральної влади СРСР, вірменське населення Нагірного Карабаху активізувало свої вимоги щодо виходу регіону зі складу Азербайджанської РСР та його включення до складу Вірменської РСР. У 1988 році в Степанакерті (адміністративному центрі Нагірного Карабаху) розпочалися масові демонстрації. Азербайджан відповів на це акціями протесту в Баку та інших містах, що призвело до ескалації міжетнічної напруженості.

Розпад СРСР у 1991 році позбавив обидві сторони стримувального впливу радянської влади, і конфлікт перейшов у фазу відкритого військового протистояння. У вересні 1991 року вірменські сили проголосили створення так

званої «Нагірно-Карабаської Республіки», що стало формальним приводом для початку бойових дій [21, с. 16].

На початковому етапі конфлікту Азербайджанська Республіка прагнула зберегти контроль над Нагірним Карабахом, але її збройні сили перебували у стані формування. Колишні радянські військові частини, що залишилися на території Азербайджану, були розпорошені й погано організовані. Водночас вірменські сили активно отримували підтримку з боку Республіки Вірменія та діаспори.

У грудні 1991 року почалася активна фаза бойових дій, яка охопила Нагірний Карабах та прилеглі території. Вірменські формування, за підтримки добровольців і техніки з Вірменії, змогли взяти під контроль значну частину регіону. Одним із переломних моментів стало захоплення міста Шаумянівськ (нині Геранбой) та блокада азербайджанських сіл у Карабасі.

1992 рік став роком найактивніших бойових дій. Азербайджан почав широкомасштабну військову операцію з метою відновлення контролю над Карабахом. У відповідь вірменські сили провели низку наступальних операцій. У травні 1992 року вони захопили стратегічне місто Шуша, яке мало ключове значення для оборони Степанакерта, а також місто Лачин, що з'єднувало Нагірний Карабах із Вірменією.

Ці події стали серйозним ударом для Азербайджану. Втрата Шуші позбавила азербайджанські сили можливості обстрілювати Степанакерт, а захоплення Лачинського коридору забезпечило прямий зв'язок між Вірменією та Нагірним Карабахом.

Протягом 1993 року вірменські сили перейшли в наступ і розширили території, які вони контролювали. Було захоплено кілька прилеглих до Карабаху районів Азербайджану: Кельбаджар, Агдам, Фізулі, Джебраїл, Зангілан і Кубатли. Ці території використовувалися як буферна зона для забезпечення безпеки Нагірного Карабаху [30].

Політична ситуація в Азербайджані в цей час була вкрай нестабільною. Часті зміни урядів, внутрішні конфлікти та спроби військових переворотів

негативно впливали на здатність держави ефективно керувати збройними силами. Низький рівень координації, відсутність єдиного командування та брак сучасного озброєння стали ключовими причинами військових поразок.

До 1994 року вірменські сили закріпилися на зайнятих територіях. Азербайджан, виснажений війною, втратив ініціативу. У травні 1994 року за посередництва Росії було підписано Бішкекський протокол про припинення вогню. Внаслідок цього конфлікт перейшов у заморожений стан, але жодна зі сторін не досягла остаточного політичного врегулювання.

Причини поразки збройних сил Азербайджану у Першій Карабаській війні були комплексними та різноплановими, охоплюючи політичні, військові, економічні й міжнародні аспекти. Війна розпочалася в умовах крайньої політичної нестабільності в Азербайджані. Після здобуття незалежності в 1991 році країна переживала період частих змін влади, внутрішньої боротьби за лідерство та слабкого управління. Ці фактори негативно вплинули на здатність держави централізовано організувати оборону і мобілізувати ресурси. Розрізненість політичних еліт і нестача координації між цивільними та військовими структурами значно ускладнювали управління конфліктом.

Військова складова також була недосконалою. Збройні сили Азербайджану створювалися в умовах терміновості, часто без достатньої підготовки, чіткого планування чи досвіду ведення бойових дій. Багато бійців не мали базової військової підготовки, а командири нерідко виявляли низький рівень професіоналізму. Це ускладнювало проведення ефективних військових операцій, особливо на складній гірській місцевості Карабаху, яка надавала перевагу вірменським силам [29].

Однією з ключових причин поразки була недостатність сучасного озброєння. На початку війни Азербайджан значною мірою залежав від залишків радянської військової техніки, яка часто була застарілою або технічно несправною. Тим часом вірменські сили отримували суттєву військову допомогу від Вірменії, а також фінансову підтримку від численної вірменської діаспори, що дозволяло їм оновлювати озброєння та забезпечувати свої війська.

Міжнародна ізоляція Азербайджану стала ще одним вирішальним фактором. Попри спроби Баку знайти союзників, країна не змогла отримати значної підтримки від міжнародної спільноти. Водночас Вірменія мала політичну та економічну підтримку Росії, яка відігравала важливу роль у постачанні зброї та інших ресурсів. Це значно посилювало позиції вірменських сил, дозволяючи їм ефективніше вести бойові дії [33].

Крім того, стратегічні прорахунки керівництва Азербайджану призвели до втрати ключових територій, таких як Шуша та Лачин. Ці міста мали важливе стратегічне значення, а їхній контроль забезпечував не лише військову перевагу, а й зручні логістичні шляхи. Їхня втрата суттєво послабила позиції азербайджанських сил, зокрема у постачанні та маневрах, що сприяло подальшим поразкам [31].

Таким чином, поразка Азербайджану у Першій Карабаській війні була зумовлена поєднанням внутрішніх слабкостей держави та збройних сил із зовнішніми факторами, які створили сприятливі умови для переваги вірменської сторони.

Крім зазначених чинників, поразка Азербайджану в Першій Карабаській війні має бути розглянута також у ширшому геополітичному та соціально-психологічному контексті. На початку 1990-х років Азербайджан ще не мав повноцінно сформованого національного військового мислення, яке б базувалося на адекватній оцінці ворога, логістичному забезпеченні та сучасній системі управління боєм. Військові рішення часто приймалися імпульсивно, без урахування рельєфу місцевості, морального стану військ і спроможностей тилу, що є критичними чинниками у війні на виснаження.

Соціально-психологічний чинник поразки також заслуговує окремої уваги. Раптова ескалація війни після десятиліть радянської ідеології мирного співіснування народів спричинила ефект «шоку» для значної частини суспільства. Громадяни Азербайджану, які ще вчора сприймали себе як частину великої спільної держави, не були готові до участі в затяжному національному конфлікті. Відсутність військової культури, досвіду добровольчих мобілізацій

та функціональних резервістських структур знижувала боєздатність новосформованих підрозділів.

Особливе значення мала і роль радянської спадщини у формуванні нерівномірної військової інфраструктури. Частина складів, полігонів, об'єктів зв'язку та військової техніки залишалася під контролем російських військ або була недоступна для Азербайджану через адміністративні і територіальні обмеження. Вірменія ж змогла оперативніше мобілізувати свої ресурси, використовуючи навіть неформальні канали постачання озброєнь із-за кордону. Геополітична симпатія Росії до Вірменії в цей період створила ще більший дисбаланс, ускладнюючи для Азербайджану можливості зміцнення обороноздатності.

Також важливо враховувати інформаційний аспект війни. На відміну від подальших конфліктів, Перша Карабаська війна велася ще до настання епохи цифрової інформації, але навіть у тодішніх умовах Азербайджан зазнавав поразки в медійному просторі. Вірменська діаспора, зокрема у США та Франції, мала потужні лобістські структури, які впливали на формування міжнародної громадської думки, демонізуючи дії азербайджанської сторони. Це суттєво ускладнювало дипломатичне маневрування Азербайджану й обмежувало його можливості налагодити ефективні канали військово-технічної підтримки [30, 33].

Отже, перша Карабаська війна завершилася важкими втратами для Азербайджану. Вірменські сили не лише закріпили контроль над Нагірним Карабахом, але й захопили прилеглі райони, що становило приблизно 20% території Азербайджану. Основними причинами поразки азербайджанських збройних сил стали політична нестабільність, низький рівень військової організації та недостатня міжнародна підтримка. Незважаючи на припинення активних бойових дій у 1994 році, конфлікт залишився невирішеним, що стало передумовою для його поновлення у наступні десятиліття.

2.3. Початок реформування армії: вплив ресурсів Каспійського моря та орієнтація на стандарти НАТО

Після завершення Першої Карабаської війни у 1994 році Азербайджан опинився перед необхідністю реформувати свою армію, що зазнала значних втрат у конфлікті та продемонструвала низький рівень боєздатності. Уроки війни, зростаюча геополітична конкуренція в регіоні та економічний потенціал, пов'язаний із ресурсами Каспійського моря, стали основними факторами, які визначили новий напрямок розвитку азербайджанських Збройних сил. Важливу роль у процесі реформ відіграло прагнення Азербайджану інтегруватися в євроатлантичні структури, що передбачало адаптацію до стандартів НАТО.

Азербайджан володіє значними запасами нафти й газу на шельфі Каспійського моря, що стали ключовим джерелом фінансових ресурсів для модернізації країни, зокрема її Збройних сил. Угоди про розподіл продукції, підписані з міжнародними енергетичними компаніями в 1990-х роках, забезпечили значний приплив інвестицій. Формування Державного нафтового фонду Азербайджану (SOFAZ) дало змогу спрямувати частину прибутків на розбудову оборонного сектору [5, с. 236].

Ресурси Каспійського моря не лише зміцнили економічний потенціал країни, а й підвищили стратегічну важливість Азербайджану в регіоні. Захист енергетичної інфраструктури, зокрема нафтогазових трубопроводів Баку–Тбілісі–Джейхан та Баку–Тбілісі–Ерзурум, став одним із ключових завдань армії. Цей фактор визначив пріоритети розвитку Збройних сил, зокрема модернізацію військово-морського флоту, посилення сил протиповітряної оборони та забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

Із кінця 1990-х років Азербайджан розпочав активну співпрацю з НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру» (PfP), що стало важливим етапом реформування його збройних сил. Орієнтація на євроатлантичні стандарти визначила стратегічний напрямок модернізації армії, спрямованої на інтеграцію в міжнародну систему безпеки. Основним завданням цього процесу було

адаптування військової структури та операційних принципів до стандартів, прийнятих у країнах-членах НАТО, що охоплювало широкий спектр організаційних, технічних та кадрових змін.

Першим важливим аспектом реформ стала модернізація військової структури. Азербайджан впровадив сучасні моделі командування й управління, зосередивши увагу на ефективності прийняття рішень і підвищенні оперативності армії. Було реорганізовано систему підготовки військовослужбовців, що включало розробку нових навчальних програм, орієнтованих на взаємосумісність із військами НАТО. Крім того, особлива увага приділялася військовій логістиці, що забезпечувала більш ефективне планування й виконання операцій.

Другим ключовим напрямком реформ стало підвищення боєздатності збройних сил. Азербайджан модернізував свій арсенал, закуповуючи сучасну техніку й озброєння, які відповідали вимогам НАТО. Зокрема, оновлення торкнулося систем протиповітряної оборони, бронетехніки, артилерійських установок і засобів зв'язку. Завдяки цьому збройні сили стали більш технологічно оснащеними, що дозволило значно покращити їхню здатність реагувати на сучасні виклики безпеки.

Третім важливим елементом інтеграції в євроатлантичний простір стала активна співпраця з НАТО. Азербайджанські військові брали участь у численних спільних навчаннях, які не лише підвищували рівень підготовки особового складу, а й сприяли зміцненню зв'язків із союзниками. Участь у миротворчих місіях під егідою НАТО дозволила Азербайджану продемонструвати свою відповідальність у забезпеченні міжнародної безпеки та водночас отримати цінний практичний досвід. Крім того, регулярна участь у тренувальних програмах і обміні досвідом із військовими країн-членів НАТО допомогла значно підвищити професіоналізм азербайджанських військовослужбовців [16].

Таким чином, співпраця з НАТО стала каталізатором для трансформації збройних сил Азербайджану. Впровадження євроатлантичних стандартів

забезпечило суттєве підвищення їхньої ефективності, боєздатності та технологічного рівня, а також сприяло інтеграції країни у світову систему безпеки, закріпивши її позиції як надійного партнера на міжнародній арені.

Протягом 2000-х років Азербайджан почав отримувати допомогу від країн-членів НАТО, зокрема Туреччини, яка відіграла ключову роль у навчанні азербайджанських військових та адаптації їх до стандартів Альянсу. Турецькі інструктори проводили тренування, спрямовані на формування професійної армії, здатної до швидкого реагування в умовах сучасних збройних конфліктів.

Ключові напрями реформування армії Азербайджану в пострадянський період стали важливими етапами на шляху до створення сучасних збройних сил, які відповідали вимогам національної безпеки та міжнародних стандартів. Одним з основних напрямків стало створення професійної армії. Азербайджан почав відмовлятися від радянської моделі, що базувалася на масовій мобілізації та призові, і перейшов до формування компактної, але високо кваліфікованої армії, здатної ефективно діяти в умовах сучасних загроз. Це передбачало серйозні зміни в організації та підготовці особового складу, що включало навчання офіцерів за сучасними стандартами НАТО, створення системи підготовки за програмами, орієнтованими на євроатлантичні вимоги, а також забезпечення гідних умов для військовослужбовців, що включали житло, медичне забезпечення та соціальні гарантії.

Другим важливим напрямком реформ було значне збільшення інвестицій в оборонну промисловість. Відповідно до потреб армії та за підтримки економічного зростання, що стало можливим завдяки прибуткам від нафтогазового сектору, Азербайджан почав розвивати власну оборонну промисловість. Це дозволило країні зменшити залежність від імпорту озброєнь і техніки, створити можливості для виробництва сучасної військової техніки, боєприпасів та зброї, що підвищило її обороноздатність і національну безпеку. Більше того, розвиток оборонної промисловості сприяв створенню нових робочих місць і сприяв розвитку високих технологій в країні [21, с. 16].

Із врахуванням стратегічного значення Каспійського моря, третім важливим напрямком реформування стало активне розширення військово-морських сил. Азербайджан усвідомлював, що контроль над акваторією та захист прибережної зони є важливими для забезпечення національної безпеки, тому значні ресурси були спрямовані на модернізацію флоту. Одним із головних завдань стало не лише забезпечення безпеки морських кордонів, а й моніторинг потенційних загроз з боку інших держав, а також протидія можливим актам агресії чи терористичним загрозам в регіоні. У цьому контексті велика увага приділялася розвитку сучасних військово-морських систем та техніки, зокрема бойових кораблів, підводних човнів і засобів протиповітряної оборони.

Не менш важливим напрямком стала цифровізація військових процесів і впровадження сучасних технологій. Азербайджан активно працював над створенням автоматизованих систем управління військами, розвідки та координації операцій, що відповідали вимогам XXI століття. Це включало впровадження новітніх інформаційних технологій для обміну даними, збору та аналізу розвідувальної інформації, що дозволяло значно підвищити ефективність та точність прийняття рішень під час ведення бойових дій. Впровадження нових технологій не лише поліпшило оперативність армії, але й забезпечило її інтеграцію з міжнародними системами безпеки, що сприяло розвитку співпраці з країнами-членами НАТО та іншими партнерами. Ці зміни дозволили Азербайджану створити сучасну та боєздатну армію, здатну ефективно протидіяти будь-яким загрозам національній безпеці та підтримувати стабільність у регіоні [24].

Реформування армії Азербайджану на початку XXI століття дозволило суттєво підвищити її боєздатність. Військовий бюджет країни значно зріс, що стало можливим завдяки використанню ресурсів Каспійського моря. Співпраця з НАТО сприяла адаптації до сучасних стандартів і розширенню можливостей азербайджанської армії.

Проте залишалися й виклики. Повна адаптація до стандартів НАТО вимагала часу та значних інвестицій. Крім того, напружені відносини з Вірменією через Нагірний Карабах продовжували диктувати пріоритети у військовій політиці, змушуючи Азербайджан зосереджуватися на підготовці до можливих бойових дій.

Отже, реформування армії Азербайджану стало ключовим етапом у зміцненні обороноздатності держави після Першої Карабаської війни. Ресурси Каспійського моря забезпечили фінансову базу для модернізації Збройних сил, а орієнтація на стандарти НАТО визначила стратегічний напрямок розвитку армії. Ці реформи не лише підвищили військовий потенціал Азербайджану, а й заклали основу для його активної ролі в регіональній безпеці та міжнародних відносинах.

РОЗДІЛ III

РЕФОРМИ В СТРУКТУРІ ЗБРОЙНИХ СИЛ АЗЕРБАЙДЖАНУ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ КАРАБАСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Впровадження стандартів НАТО в Азербайджанській армії

Після завершення Першої Карабаської війни (1991–1994 рр.) Азербайджан опинився перед викликом модернізації своїх Збройних сил, які виявилися неготовими до ведення сучасної війни. Одним із основних напрямів реформування стало впровадження стандартів НАТО, що дозволило Азербайджану закласти основу для створення професійної армії, підвищення її боєздатності та інтеграції у глобальні системи безпеки.

Під час Першої Карабаської війни азербайджанська армія показала значні структурні слабкості: недостатню координацію дій, застаріле озброєння, нестачу підготовленого персоналу. Поразка у війні змусила країну кардинально змінити підходи до організації та функціонування армії.

Прагнення Азербайджану зміцнити свої позиції в регіоні та підготуватися до можливих нових військових загроз супроводжувалося пошуком міжнародних партнерів. Вступ до програми «Партнерство заради миру» (1994 р.) став ключовим кроком у налагодженні співпраці з НАТО. Євроатлантична орієнтація відповідала прагненню країни до інтеграції в сучасну систему колективної безпеки та сприяла політичній стабільності [28].

Впровадження стандартів НАТО у Збройних силах Азербайджану передбачало комплексний підхід, що охоплював структурні, технічні та організаційні зміни.

Одним із головних завдань було створення ефективної вертикалі управління, що відповідала стандартам НАТО. Було запроваджено нові принципи планування військових операцій (Operational Planning Process) та стандарти командування. Зокрема, увага приділялася взаємодії між різними підрозділами, що забезпечувала підвищену мобільність і координацію дій.

Азербайджан активно співпрацював із членами НАТО, зокрема з Туреччиною, яка стала головним партнером у навчанні азербайджанських військових. Турецькі інструктори проводили тренування за стандартами Альянсу, орієнтуючи підготовку на тактичні операції, миротворчі місії та сучасну логістику. Військові офіцери проходили навчання в турецьких та інших міжнародних військових академіях.

Завдяки фінансовим ресурсам, отриманим від експлуатації нафтогазових родовищ Каспійського моря, Азербайджан почав оновлювати арсенал своєї армії. У рамках стандартів НАТО було закуплено сучасні системи зв'язку, артилерії, бронетехніки та протиповітряної оборони.

Важливою частиною інтеграції в НАТО стало залучення Азербайджану до миротворчих операцій Альянсу. Азербайджанські військові брали участь у місіях в Афганістані, Іраку та на Балканах, що дозволило їм здобути практичний досвід у багатонаціональних операціях [5, с. 237].

Впровадження стандартів НАТО включало модернізацію систем зв'язку та розвідки. Було запроваджено автоматизовані системи управління, що забезпечували оперативність і точність обробки інформації.

У таблиці 3.1 розглянемо роль Туреччини у процесі реформування в Азербайджанській армії після Першої Карабаської війни.

Таблиця 3.1

Роль Туреччини у процесі реформування в Азербайджанській армії

Напрямок реформування	Роль Туреччини
Професіоналізація армії	Туреччина допомогла Азербайджану у переході до професійної армії, надаючи військових інструкторів, організовуючи спільні навчання та програми підготовки офіцерів.
Модернізація озброєння	Туреччина стала важливим постачальником сучасної військової техніки, зокрема бронетехніки, артилерії та систем ППО, а також допомогла у розробці спільних оборонних проектів.
Військові навчання	Спільні військові навчання, проведені Туреччиною та Азербайджаном, сприяли підвищенню боєздатності армії Азербайджану, а також інтеграції в євроатлантичні стандарти.
Розвиток стратегічної співпраці	Туреччина активно сприяла укріпленню стратегічних зв'язків між двома країнами, що включало не лише військове, а й політичне та економічне співробітництво.
Розвиток	Туреччина підтримала створення та розвиток оборонної промисловості в

оборонної промисловості		Азербайджані, включаючи спільні підприємства для виробництва техніки та боєприпасів.
Інтеграція НАТО	в	Туреччина допомогла Азербайджану у процесі адаптації до стандартів НАТО, передаючи досвід реформування збройних сил відповідно до західних стандартів оборони та безпеки.
Психологічна та політична підтримка	та	Туреччина виступала на міжнародній арені в підтримку Азербайджану, зокрема у питанні Нагірного Карабаху, що зміцнювало політичну та військову позицію Азербайджану.

Одним із важливих аспектів адаптації Азербайджанської армії до стандартів НАТО стала інституційна трансформація сектору оборони, що передбачала не лише технічну модернізацію, а й реформу принципів управління, системи підготовки кадрів і внутрішнього контролю. На основі рекомендацій Північноатлантичного альянсу було запроваджено стратегічне планування на довгострокову перспективу, розроблено національну оборонну стратегію, а також започатковано програму розвитку оборонного сектору із прозорими цілями та пріоритетами.

Окрему увагу було приділено розвитку спроможностей сил швидкого реагування, що відповідає концепції НАТО щодо оперативної мобільності та ефективного реагування на загрози у регіоні. Ці сили формувалися за моделлю, апробованою у країнах Альянсу, з урахуванням необхідності дії у складних умовах, зокрема в гірсько-лісистій місцевості, характерній для Нагірного Карабаху.

Крім того, Азербайджан узяв активну участь у планувально-оглядовому процесі (PARP) — механізмі НАТО, який дозволяє партнерам оцінити готовність армії до виконання міжнародних завдань і визначити пріоритети технічної й інституційної інтеграції. Завдяки PARP було виявлено ключові недоліки в організаційній структурі, що дозволило їх своєчасно усунути.

Паралельно з цим Азербайджан долучився до Ініціативи з розвитку оперативної сумісності (ICI), у межах якої здійснювалося навчання командирів середньої ланки за стандартами НАТО, зокрема у сферах логістики, медичного забезпечення та розвідки. Це дало змогу не лише поглибити професіоналізацію

Збройних сил, а й забезпечити можливість взаємодії з контингентами НАТО у багатонаціональних операціях.

Важливо також відзначити, що реформування Азербайджанської армії за стандартами НАТО сприяло зміцненню оборонної дипломатії країни. Регулярна участь у самітах, військових симпозіумах і спільних навчаннях не лише підвищила міжнародний авторитет Азербайджану, а й сприяла налагодженню двосторонніх контактів із країнами — членами Альянсу, зокрема Румунією, Болгарією, Польщею та Латвією.

У середньостроковій перспективі ця інтеграція мала значний стримуючий ефект у контексті потенційної ескалації конфліктів на Південному Кавказі. Підвищення прозорості у військовому секторі, дотримання стандартів оперативної безпеки та обмін інформацією в рамках НАТО дозволили зменшити ризики інцидентів на кордоні, підвищити рівень довіри серед регіональних гравців і частково зменшити залежність Азербайджану від окремих держав-постачальників озброєнь.

Туреччина відіграла ключову роль у адаптації азербайджанської армії до стандартів НАТО. Співпраця між країнами ґрунтувалася на історичних, культурних і політичних зв'язках. Турецькі військові експерти надали Азербайджану технічну, освітню та методологічну підтримку. Військові навчання, проведені за участі Туреччини, значно підвищили рівень підготовки особового складу.

Завдяки модернізації системи підготовки та участі у миротворчих операціях, Збройні сили Азербайджану досягли значного прогресу у формуванні професійної армії. Модернізація техніки та впровадження нових підходів до планування дозволили суттєво покращити оперативні можливості азербайджанської армії. Активна участь Азербайджану у програмах НАТО сприяла його інтеграції у міжнародну систему безпеки, що підвищило його роль у регіональній геополітиці.

Попри досягнення, впровадження стандартів НАТО мало низку викликів. По-перше, адаптація потребувала значних фінансових ресурсів. По-друге,

політична напруженість у регіоні, зокрема конфлікт із Вірменією, змушувала Азербайджан приділяти більше уваги традиційним формам оборони, ніж миротворчим аспектам [7].

Отже, впровадження стандартів НАТО в азербайджанській армії стало важливим етапом її трансформації після Першої Карабаської війни. Завдяки цьому процесу Азербайджан зміцнив свої оборонні можливості, підвищив рівень професійної підготовки військових і закріпив свою позицію як активного учасника регіональної та міжнародної системи безпеки. Проте подальша адаптація до стандартів НАТО потребує тривалого часу та зусиль, особливо у контексті складної геополітичної ситуації на Південному Кавказі.

3.2. Військова співпраця з Туреччиною та її роль у реформуванні армії

Після завершення Першої Карабаської війни (1991–1994 рр.), Азербайджан зіткнувся з необхідністю реформування своєї армії, яка під час конфлікту показала слабку боєздатність, недостатній рівень підготовки та застаріле озброєння. У цьому контексті військова співпраця з Туреччиною стала ключовим фактором модернізації Збройних сил Азербайджану. Географічна близькість, історичні, культурні та політичні зв'язки між країнами забезпечили міцний фундамент для партнерства, а досвід Туреччини як члена НАТО допоміг Азербайджану адаптувати сучасні стандарти у військовій сфері.

Військова співпраця між Азербайджаном та Туреччиною почала активно розвиватися після завершення Першої Карабаської війни, що було зумовлено кількома ключовими передумовами. Історичні та культурні зв'язки між двома країнами стали міцним фундаментом для побудови тісних відносин у військовій сфері. Спільна тюркська культурна спадщина, мовна спорідненість, а також спільні релігійні та історичні традиції стали основою для розвитку двостороннього співробітництва. Протягом багатьох століть Азербайджан і Туреччина підтримували тісні зв'язки, що дало змогу встановити міцне

взаєморозуміння після того, як Азербайджан здобув незалежність у 1991 році. Гасло «Одна нація, дві держави» стало символом цих тісних відносин, яке відображає глибокі культурні та історичні зв'язки між країнами [5, с. 238].

Військова співпраця стала необхідною для Азербайджану після поразки у війні за Нагірний Карабах. Розпад СРСР і поразка у конфлікті продемонстрували слабкість азербайджанської армії та необхідність її реформування. Азербайджан шукав надійних партнерів, здатних допомогти у зміцненні обороноздатності країни. Туреччина стала природним союзником Азербайджану, оскільки була готова надати як технічну, так і методологічну допомогу. Туреччина мала значний досвід у створенні та модернізації збройних сил, а також у наданні підтримки в плані військового навчання та адаптації до стандартів НАТО.

Політичний інтерес Туреччини також став важливим фактором для зміцнення співпраці з Азербайджаном. Як регіональний лідер і член НАТО, Туреччина прагнула посилити свій вплив на Південному Кавказі та забезпечити стабільність у цьому стратегічному регіоні. Співпраця з Азербайджаном не тільки допомогла Туреччині розширити своє політичне і військове впливи в регіоні, але й дозволила їй мати доступ до важливих енергетичних ресурсів Каспійського моря. Туреччина бачила в Азербайджані важливого партнера для забезпечення енергетичної безпеки та розвитку інфраструктури трубопроводів, що з'єднують Каспій та Захід. Тому військова співпраця між двома країнами ставала не лише питанням безпеки, але й стратегічним аспектом у контексті глобальних енергетичних та політичних процесів [12].

Таким чином, передумови для військової співпраці Азербайджану з Туреччиною були як історичними та культурними, так і політичними та стратегічними, що дозволило країнам створити ефективну партнерську співпрацю в оборонній сфері. Ця співпраця мала важливе значення для модернізації армії Азербайджану після Першої Карабаської війни, дозволяючи їй наблизитися до стандартів НАТО та значно підвищити свою обороноздатність.

Туреччина взяла на себе роль основного партнера Азербайджану у навчанні військових кадрів. Азербайджанські офіцери регулярно проходили підготовку в турецьких військових академіях, де вивчали тактичне планування, управління військовими операціями та використання сучасного озброєння.

Крім того, турецькі інструктори проводили навчання безпосередньо в Азербайджані, адаптуючи програми до специфіки регіональних умов і потреб. Особливу увагу приділяли підготовці спеціальних підрозділів, здатних діяти в умовах гірського рельєфу, що було важливо для можливого відновлення військових дій у Карабасі.

Туреччина допомогла Азербайджану оновити військовий арсенал, постачаючи сучасні системи озброєння, зокрема:

1. Артилерійські системи (гаубиці T-155 Fırtına);
2. Системи ППО (мобільні ракетні комплекси);
3. Бойові безпілотники (зокрема Bayraktar TB2, які відіграли вирішальну роль у Другій Карабаській війні).

Технічна допомога включала також ремонт і модернізацію радянської техніки, наявної у Збройних силах Азербайджану.

Як член НАТО, Туреччина сприяла впровадженню в Азербайджанській армії стандартів Альянсу. Це включало:

1. реформу системи командування та управління;
2. впровадження сучасних методик планування операцій;
3. підвищення сумісності азербайджанських підрозділів із військовими силами країн НАТО [12].

Азербайджан і Туреччина регулярно проводили спільні військові навчання, які дозволяли відпрацьовувати взаємодію підрозділів обох країн у бойових умовах. Особливу увагу приділяли сценаріям, пов'язаним із обороною стратегічних об'єктів, гірськими операціями та протидією тероризму.

Завдяки підтримці Туреччини Азербайджан розпочав розвиток власної оборонної промисловості. Турецькі фахівці допомогли створити підприємства з

виробництва боєприпасів, стрілецької зброї, бронетехніки та елементів протиповітряної оборони.

Результати співпраці:

1. Підвищення боєздатності армії. Завдяки співпраці з Туреччиною Азербайджанська армія стала однією з найбільш боєздатних у регіоні.

2. Зміцнення регіональної стабільності. Туреччина сприяла посиленню ролі Азербайджану як важливого гравця в регіоні, що знизило ризик односторонньої ескалації з боку Вірменії.

3. Міжнародна інтеграція. Азербайджан зміцнив свої зв'язки з НАТО, зокрема через участь у миротворчих місіях Альянсу.

4. Розвиток військових технологій. Співпраця з Туреччиною дозволила Азербайджану запровадити сучасні військові технології, що стали критично важливими під час Другої Карабаської війни [16].

Отже, військова співпраця Азербайджану з Туреччиною після Першої Карабаської війни стала одним із ключових чинників реформування Збройних сил Азербайджану. Туреччина, використовуючи свій досвід як члена НАТО, надала значну допомогу у створенні сучасної, професійної та боєздатної армії. Це партнерство не лише зміцнило обороноздатність Азербайджану, а й сприяло стабілізації геополітичної ситуації на Південному Кавказі. Однак така співпраця також визначила довгострокові зобов'язання Азербайджану щодо підтримки високих стандартів, що потребує постійних інвестицій і адаптації до нових викликів у сфері безпеки.

3.3. Переозброєння та модернізація армії

Після завершення Першої Карабаської війни (1991–1994 рр.) Азербайджан опинився у складній військово-політичній ситуації. Поразка у війні виявила низку проблем у Збройних силах, включаючи застаріле озброєння, слабку підготовку військових кадрів і недосконалість системи управління. Для забезпечення національної безпеки та відновлення

територіальної цілісності країна розпочала масштабне переозброєння та модернізацію армії, спрямовані на створення сучасних і боєздатних Збройних сил.

Підвищення боєздатності Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стало необхідністю для забезпечення національної безпеки країни та зміцнення її оборонного потенціалу. Поразка в конфлікті за Нагірний Карабах, що завершився в 1994 році, показала численні недоліки в організації, підготовці та оснащенні армії Азербайджану, що створювало серйозну загрозу для національної цілісності та безпеки. Зважаючи на ці проблеми, уряд Азербайджану почав комплексний процес реформування своїх збройних сил, орієнтуючись на підвищення боєздатності армії та модернізацію її структури, озброєння та технічного оснащення.

Перш за все, підвищення боєздатності армії Азербайджану після війни почалося з перетворень у структурі збройних сил. Задля цього були впроваджені нові організаційні моделі, що передбачали оптимізацію управлінських процесів та поліпшення координації між різними видами військ. Зокрема, було модернізовано командно-штабну структуру, що включала створення нових органів управління та інтеграцію сучасних засобів зв'язку та інформаційних технологій. Особлива увага приділялася системам командування та управління, що дозволяло підвищити ефективність виконання бойових завдань, покращити планування операцій і зменшити час реакції на загрози. Ці зміни були здійснені з урахуванням стандартів НАТО, що стало важливим кроком у напрямку євроатлантичної інтеграції Азербайджану [28].

Другим важливим напрямом реформування стало інвестування в модернізацію військової техніки та озброєння. Після війни Азербайджан зробив значний акцент на розширення та оновлення свого арсеналу, оскільки під час конфлікту він значною мірою поступався Вірменії за рівнем оснащення та технічних можливостей. Це включало закупівлю сучасних систем ППО, танків, бронетехніки, артилерії та засобів зв'язку, що дозволили значно зміцнити бойові можливості армії. Важливим аспектом цього процесу стало

співробітництво з країнами, які були готові надати технологічну та технічну підтримку, зокрема з Туреччиною, Росією та Ізраїлем. Завдяки цьому, Азербайджан зміг оснастити свої збройні сили сучасною технікою, що значно покращило боєздатність армії та підвищило її здатність до ефективної оборони та реагування на зовнішні загрози.

У цьому контексті важливу роль у підвищенні боєздатності армії відіграло також впровадження нових методів підготовки військовослужбовців. Після поразки в Карабаській війні було здійснено значну реорганізацію системи військового навчання, орієнтуючи її на підготовку кваліфікованих кадрів, здатних ефективно діяти в умовах сучасної війни. Військова освіта була реформована на основі найкращих міжнародних практик, і було приділено особливу увагу підвищенню професіоналізму офіцерського складу. Одним із етапів цього процесу стало впровадження спільних військових навчань з партнерами з НАТО та інших країн, що дозволило підвищити рівень бойової підготовки та професіоналізму особового складу [2].

Паралельно з цим, в Азербайджані активно розвивали оборонну промисловість. З прибутків від нафтогазового сектору країна змогла інвестувати в розвиток власної оборонної промисловості, що дозволило знизити залежність від імпорту зброї та техніки. Азербайджан зосередився на виробництві сучасної військової техніки, таких як бойові машини, артилерійські системи, боєприпаси та інші необхідні елементи для забезпечення національної оборони. В результаті цього, країна змогла створити більш незалежну та самодостатню оборонну систему, що дозволило значно зміцнити її оборонний потенціал.

Не менш важливим елементом підвищення боєздатності армії Азербайджану стало покращення логістичних та інфраструктурних аспектів. Після завершення війни було здійснено ряд заходів, спрямованих на поліпшення транспортної інфраструктури, що дозволило забезпечити оперативність постачання матеріальних ресурсів до військових підрозділів. Також було розвинуто сучасні системи зв'язку та автоматизованого управління,

що дозволило зменшити час реакції на бойові завдання та підвищити ефективність координації між різними підрозділами армії [34].

Завдяки всебічному реформуванню армії, Азербайджан зміг не лише підвищити боєздатність своїх збройних сил, але й створити основу для подальшого розвитку в контексті інтеграції з євроатлантичними структурами та зміцнення національної безпеки. У результаті цього процесу азербайджанська армія значно підвищила свою готовність до сучасних військових викликів, продовжуючи активно розвиватися та модернізуватися відповідно до нових стандартів.

Реформа військової структури Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стала невід'ємною частиною загальної стратегії національної безпеки та відновлення оборонного потенціалу країни. Період, що настав після завершення конфлікту в Нагірному Карабасі в 1994 році, ознаменувався необхідністю не тільки модернізації технічного оснащення збройних сил, а й значною реорганізацією самої військової структури. Ці зміни були зумовлені як вимогами до підвищення боєздатності та ефективності армії, так і прагненням Азербайджану інтегруватися в міжнародні військові структури, зокрема, у контексті співпраці з НАТО. Реформа військової структури стала основою для формування більш професійної та боєздатної армії, здатної відповісти на сучасні загрози [7].

Одним із перших кроків реформування було вдосконалення організаційної структури Збройних сил Азербайджану. Враховуючи, що під час Першої Карабаської війни армія Азербайджану продемонструвала певну неузгодженість у роботі між різними родами військ, реформування почалося з оптимізації командно-штабної структури. У 1990-х роках в Азербайджані була здійснена реорганізація управлінських органів, що включала створення нових структур на рівні міністерства оборони, а також вдосконалення системи командування і управління військами. Зокрема, було впроваджено сучасні системи зв'язку та автоматизованого управління, що дозволили значно підвищити ефективність оперативного реагування на загрози. Ці кроки також

включали інтеграцію нових методів планування та управління операціями, які відповідали найкращим міжнародним стандартам.

Одним із важливих аспектів реформи стала модернізація командної ланки. Під час війни виявилася недостатня кваліфікація офіцерського складу, що вплинуло на управління та координацію військ. Тому в рамках реформування було введено нові вимоги до підготовки офіцерів. Азербайджан почав орієнтуватися на сучасні стандарти підготовки кадрів, що включало вдосконалення військової освіти, підвищення рівня професіоналізму серед командування та особового складу. Офіцери стали проходити спеціалізовані курси за методами НАТО, де навчалися тактиці сучасних бойових операцій, управлінню військами в умовах інформаційної війни та застосуванню новітніх технологій на полі бою. Паралельно було створено нові навчальні заклади, що сприяло підвищенню якості підготовки військових кадрів, здатних ефективно виконувати бойові завдання в умовах гібридних та асиметричних загроз [9, с. 59].

Ще одним важливим кроком стало реформування логістичних структур, що дозволило значно підвищити ефективність постачання військових підрозділів. Проблеми з логістикою були однією з основних причин труднощів, з якими зіштовхнулися збройні сили Азербайджану під час Першої Карабаської війни. У результаті реформи було створено систему ефективного управління постачанням, що включала інтеграцію автоматизованих систем для контролю над переміщенням ресурсів, боєприпасів та матеріалів до підрозділів. Це дозволило підвищити оперативність і знизити час реакції на військові потреби, що є критичним фактором у швидкоплинних бойових діях.

Не менш важливим аспектом стало удосконалення структури бойових підрозділів, зокрема, реорганізація бригад та дивізій. Протягом 1990-х років було здійснено кілька етапів реорганізації, спрямованих на скорочення зайвих ланок у командуванні та підвищення оперативної мобільності підрозділів. Це включало створення компактних, високопрофесійних підрозділів, здатних до швидкого реагування на зміну ситуації на полі бою. У ході реформи військової

структури Азербайджан також почав розвивати окремі спецпідрозділи, покликані для виконання спеціальних операцій та антитерористичних місій.

Важливою частиною реформи стало зміцнення співпраці з міжнародними партнерами, зокрема з НАТО, що дозволило не лише модернізувати структуру збройних сил, а й отримати нові знання, навички та досвід. Азербайджан активно залучав своїх військових до участі в спільних навчаннях, миротворчих операціях та тренуваннях під егідою НАТО. Це дало змогу значно підвищити рівень координації та взаємодії між різними родами військ, а також з іншими країнами, що допомогло значно поліпшити оперативні можливості армії.

Реформа військової структури в Азербайджані після Першої Карабаської війни стала важливим кроком до створення сильної та професійної армії, здатної ефективно протистояти сучасним загрозам. Зміни в організації та управлінні збройними силами стали основою для подальшого розвитку оборонного потенціалу країни, що дозволило Азербайджану зміцнити свої позиції на міжнародній арені і забезпечити національну безпеку в умовах глобальних змін та нових викликів.

Оснащення сучасним озброєнням Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стало важливим етапом у створенні сильного оборонного потенціалу країни. Після поразки в цьому конфлікті в середині 1990-х років Азербайджан зрозумів необхідність значної модернізації свого військового оснащення для підвищення ефективності та боєздатності армії. Одним із основних завдань став процес забезпечення Збройних сил новітньою технікою, зброєю та системами управління, що відповідали вимогам сучасних бойових операцій та забезпечували конкурентоспроможність на тлі складної регіональної ситуації [13, с. 162].

Основною метою модернізації військової техніки було створення армії, здатної ефективно реагувати на загрози з боку Вірменії та інших потенційних суперників, а також виконувати завдання в умовах інформаційної війни та асиметричних конфліктів. Важливим елементом цього процесу стала диверсифікація постачання озброєнь та техніки. Азербайджан активно

розширював свої військові закупівлі, орієнтуючись на різні джерела постачання та стратегічних партнерів, серед яких основними були Туреччина, Ізраїль та Росія.

Першим важливим кроком у модернізації стало оновлення танкових та бронетехнічних сил. За часи незалежності Азербайджан отримав сучасні танки серії Т-90, які значно перевершували за характеристиками старі радянські моделі. Крім того, особливу увагу було приділено розвитку бронетранспортерів та бойових машин піхоти, які стали основою для створення більш мобільних і захищених механізованих підрозділів. Азербайджан також закупив сучасні протитанкові засоби, зокрема ракетні комплекси, що дозволяють знищувати броньовані цілі на великих відстанях.

Важливим етапом в оснащенні Збройних сил стало забезпечення новітніми зенітно-ракетними системами, які стали необхідними для захисту від повітряних атак. Азербайджан придбав у Ізраїлю сучасні комплекси ППО, такі як «Хакі» та «Барракуд», що значно підвищили здатність протидіяти ударам авіації та безпілотних літальних апаратів. Крім того, модернізовані радянські комплекси С-300 були доповнені сучасними ракетами, що дозволило ефективно зберегти захист у повітряному просторі [21, с. 17].

Особливу увагу Азербайджан приділяв розвитку систем артилерії, особливо ракетних установок великої дальності, що дозволили значно підвищити точність і дальність вогневого ураження. Системи реактивної артилерії, такі як «Град» та новіші комплекси, стали невід'ємною частиною артилерійських підрозділів, даючи змогу вести точний вогонь на значних відстанях.

Однією з найбільших реформ у сфері оснащення стало оновлення засобів зв'язку та управління. Враховуючи сучасні технології ведення війни, Азербайджан здійснив впровадження новітніх цифрових технологій для створення автоматизованих систем управління військами. Важливими елементами стали нові системи зв'язку, які дозволяють ефективно координувати дії підрозділів на полі бою, а також підвищувати ефективність оперативного

командування. Це також включало інтеграцію сучасних інформаційних технологій для збору та аналізу розвідданих, що стало критичним для забезпечення боєготовності.

У процесі модернізації озброєння особливу увагу було приділено розвитку безпілотних літальних апаратів (БПЛА), що стали важливою частиною сучасних військових конфліктів. Азербайджан активно розвивав власні технології у цій сфері, закупаючи БПЛА в Ізраїлі та Туреччині. Безпілотники, зокрема, стали важливим елементом розвідки та ударних операцій, дозволяючи здійснювати точкові удари по ворожих цілях та забезпечувати розвідку на великих відстанях.

Крім того, важливим напрямком стало удосконалення засобів зв'язку, навігації та управління в умовах сучасної війни, що включає інформаційну та електронну боротьбу. За допомогою сучасних технологій Азербайджан зміг інтегрувати в свою армію високоточні системи управління, що дозволяють не лише швидко реагувати на зміну ситуації, але й підвищувати рівень взаємодії між підрозділами армії та іншими гілками військ. Це забезпечує більшу оперативність у прийнятті рішень на полі бою.

Насамкінець, важливим етапом стало формування стратегічних запасів та резервів озброєння. Завдяки наявності значних фінансових ресурсів від нафтогазової промисловості, Азербайджан зміг створити відповідні запаси новітнього озброєння, що дозволяє підтримувати високий рівень боєготовності на тривалий період. У цьому контексті важливо відзначити значну роль Туреччини та Ізраїлю як постачальників високотехнологічного озброєння, зокрема систем ППО та БПЛА [24].

Таким чином, оснащення Збройних сил Азербайджану сучасним озброєнням після Першої Карабаської війни стало ключовим фактором у підвищенні боєздатності та оборонної спроможності країни. Модернізація техніки, закупівля нових систем озброєнь і впровадження сучасних інформаційних технологій дозволили армії Азербайджану стати більш

ефективною і здатною відповісти на будь-які виклики, що виникають в умовах сучасних військових конфліктів.

Підготовка професійного складу Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стала однією з основних складових процесу реформування армії країни. Після поразки в цьому конфлікті на початку 1990-х років Азербайджан зрозумів необхідність глибоких змін у своїй військовій структурі та системі підготовки кадрів, що дозволило б значно підвищити ефективність оборони і боєздатності Збройних сил. Важливою метою став перехід від радянської моделі армії до більш сучасних стандартів, що включали професіоналізацію військових кадрів, впровадження новітніх методів навчання та залучення міжнародних партнерів для допомоги в підготовці.

Один із ключових напрямів, який почав реалізовуватися одразу після завершення війни, полягав у створенні професійної армії. Азербайджан відмовився від старої моделі, яка передбачала масову мобілізацію, і почав формувати компактну, висококваліфіковану армію. Це включало в себе кардинальну зміну підходів до підготовки офіцерського складу. Якщо раніше кадри проходили підготовку в межах військових училищ, орієнтуючись на радянські стандарти, то тепер стало необхідним адаптувати навчальний процес до сучасних умов і вимог, що постійно змінюються [2].

Особлива увага була приділена підготовці молодших офіцерів, які повинні були бути здатними приймати самостійні рішення в умовах складної оперативної обстановки. У зв'язку з цим, було запроваджено нові методи навчання, що ґрунтувалися на кращих практиках НАТО та інших західних країн. Відтепер військові училища Азербайджану орієнтувалися на забезпечення офіцерів не лише теоретичними знаннями, а й практичними навичками, необхідними для сучасних бойових дій. Система підготовки включала курси з тактики, стратегії, а також сучасних методів ведення бойових дій, зокрема інформаційної та електронної боротьби.

Для досягнення високих стандартів підготовки особового складу було введено серію нових тренувальних програм і курсів, включаючи інтенсивні

навчання з використанням сучасної техніки та озброєнь, а також спільні навчання з іноземними партнерами. Важливим елементом стало впровадження тренувальних програм за стандартами НАТО. Азербайджан став активно співпрацювати з Туреччиною та іншими державами для організації курсів підвищення кваліфікації та обміну досвідом між офіцерами. Це дало змогу не лише підвищити рівень підготовки, а й інтегрувати армію в систему колективної безпеки, що сприяло зміцненню обороноздатності країни.

Ще однією важливою складовою реформування підготовки військових кадрів стало поліпшення умов для навчання та служби. Ураховуючи необхідність створення умов для професійного розвитку та підвищення морального стану армії, в Азербайджані було проведено низку соціальних реформ, що покращили матеріальне забезпечення військовослужбовців. Це включало в себе збільшення зарплат, поліпшення умов проживання та медичного обслуговування, а також створення більш сприятливих умов для кар'єрного росту офіцерів і солдатів [4].

Загальну професіоналізацію Збройних сил Азербайджану підтримувала і активна співпраця з міжнародними військовими організаціями, зокрема з НАТО, а також з іншими країнами, що мали досвід у проведенні військових реформ. Азербайджанський військовий персонал проходив тренування в провідних військових академіях, де навчався сучасним методам управління, ведення бойових операцій та інтеграції новітніх технологій у процеси планування та командування. Це допомогло Збройним силам Азербайджану оперативно адаптуватися до нових умов війни та сучасних викликів безпеки.

Не менш важливим стало і створення резерву висококваліфікованих кадрів, здатних виконувати завдання в умовах бойових дій. В рамках цього напрямку було запроваджено спеціальні програми для підготовки резервістів, які згодом могли бути мобілізовані та швидко влитися в структури армії в разі потреби. Цей резерв був необхідним для забезпечення здатності армії швидко реагувати на будь-які загрози, що виникали в умовах геополітичної нестабільності.

Важливу роль у процесі підготовки професійного складу відіграло використання сучасних навчальних технологій. Так, для забезпечення тренувального процесу були впроваджені новітні симуляційні системи та програмне забезпечення, які дозволяли здійснювати детальне моделювання бойових операцій. Це дозволяло військовим практикувати та відпрацьовувати різні сценарії бойових дій без реального ризику, що істотно покращувало підготовленість командирів до прийняття стратегічних і тактичних рішень у реальних умовах [7].

Таким чином, підготовка професійного складу Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стала важливим і складним етапом у процесі реформування армії. Азербайджан зробив значні кроки у підвищенні рівня кваліфікації своїх військових кадрів, запровадивши сучасні методи навчання, тренування та обміну досвідом з іноземними партнерами. Ці реформи значно зміцнили обороноздатність країни та підвищили її готовність до будь-яких зовнішніх загроз.

Відразу після війни Азербайджан розпочав процес збільшення фінансування оборонного сектора. Значну роль у цьому відіграли доходи від експорту нафти та газу, зокрема завдяки розробці ресурсів Каспійського моря. Упродовж 2000-х років військовий бюджет Азербайджану зріс у десятки разів, що дозволило реалізувати масштабні програми закупівлі озброєння та модернізації інфраструктури.

Азербайджан активно співпрацював із багатьма країнами-постачальниками військової техніки, зокрема:

1. Туреччина. Закупівля бойових безпілотників Bayraktar TB2, артилерійських систем і стрілецької зброї.

2. Росія. Постачання танків Т-90, систем протиповітряної оборони С-300 і гелікоптерів Мі-35.

3. Ізраїль. Закупівля розвідувальних та ударних безпілотників (наприклад, Harop), систем радіоелектронної боротьби й високоточної зброї.

4. Білорусь та Україна. Ремонт і модернізація техніки радянського зразка, а також постачання бронетранспортерів і ракетних систем [9, с. 63].

Окрім цього, Азербайджан інвестував у створення власного оборонно-промислового комплексу, що дозволило виробляти боєприпаси, стрілецьку зброю та інші елементи військового оснащення.

Завдяки співпраці з Туреччиною та підтримці НАТО, Азербайджан реформував систему управління армією, адаптувавши її до стандартів Альянсу. Основні зміни включали:

- 1) створення чіткої вертикалі управління;
- 2) впровадження системи електронного контролю за операціями;
- 3) вдосконалення логістики та постачання [9, с. 70].

Ці реформи дозволили зменшити бюрократію в армії та підвищити оперативність ухвалення рішень.

Підготовка професійного складу стала одним із пріоритетів модернізації. Військовослужбовці Азербайджану проходили навчання у військових академіях Туреччини, Пакистану та інших країн, що дозволило їм опанувати сучасні методики ведення війни. Особлива увага приділялася підготовці офіцерського складу, а також спеціалістів у галузях розвідки, радіоелектронної боротьби та логістики.

Азербайджан модернізував військову інфраструктуру, зокрема:

- 1) побудову сучасних військових баз і навчальних центрів;
- 2) створення полігонів для випробувань нової техніки;
- 3) вдосконалення системи забезпечення військових підрозділів [2].

Ці заходи дозволили підвищити ефективність використання нової техніки та зменшити витрати на її обслуговування.

Переозброєння та модернізація Збройних сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стали важливими етапами на шляху до зміцнення національної обороноздатності та підвищення стратегічних можливостей країни. Військові реформи, спрямовані на оновлення озброєнь та техніки, мали довгостроковий вплив на військову спроможність Азербайджану, дозволяючи

йому стати однією з найбільш потужних військових сил на Південному Кавказі, що, в свою чергу, суттєво змінило баланс сил у регіоні.

Основною метою переозброєння було зміцнення обороноздатності країни, що виявилось необхідним після поразки в Першій Карабаській війні. Азербайджан зрозумів, що для забезпечення національної безпеки та стабільності йому необхідно досягти технологічної та військової переваги над своїми потенційними суперниками, зокрема Вірменією. Переозброєння стало важливою складовою стратегії модернізації армії, яка передбачала не тільки оновлення технічних засобів, але й вдосконалення тактичних підходів до ведення бойових дій. У цьому контексті особливу роль відіграла технологічна перевага, яку забезпечило впровадження сучасних озброєнь, таких як безпілотні летючі апарати, високоточні ракети та сучасні системи протиповітряної оборони. Це дало Азербайджану можливість домогтися значної переваги в бойових діях, а також підвищити рівень тактичної та оперативної гнучкості своїх збройних сил. Під час Другої Карабаської війни, яка відбулася в 2020 році, модернізовані озброєння та вдосконалені тактики стали вирішальними чинниками, які дозволили Азербайджану досягти стратегічного успіху, зокрема завдяки ефективному використанню безпілотників, артилерії та авіації.

Крім того, переозброєння і модернізація озброєнь позитивно позначилися на міжнародному авторитеті Азербайджану. Протягом кількох років країна активно співпрацювала з міжнародними партнерами, зокрема з Туреччиною, Ізраїлем і Росією, для закупівлі новітніх технологій і техніки. Участь Азербайджанської армії в миротворчих місіях та навчаннях НАТО також сприяла зміцненню іміджу країни як надійного партнера в міжнародній безпековій політиці. Це дозволило не тільки покращити оборонний потенціал, але й забезпечити більшу інтеграцію Азербайджану у міжнародну безпекову систему, що, в свою чергу, підвищило стабільність у регіоні.

Не менш важливим досягненням переозброєння стало підвищення економічної ефективності. Розвиток власної оборонної промисловості дозволив

Азербайджану зменшити залежність від імпорту озброєнь, а також стимулювати зростання внутрішньої економіки. Створення національної виробничої бази для виготовлення сучасної військової техніки й боєприпасів стало важливим кроком для забезпечення незалежності в оборонній сфері. Це також дозволило країні зайняти стратегічно важливе місце на міжнародному ринку оборонних технологій. Успіхи в розвитку оборонної промисловості стимулювали інвестиції в інші галузі економіки, що мало позитивний вплив на загальний економічний розвиток країни [4].

Таким чином, переозброєння та модернізація Збройних сил Азербайджану стали важливими елементами стратегії зміцнення обороноздатності та забезпечення безпеки країни. Впровадження сучасних озброєнь, вдосконалення тактик і технологій, а також розвиток національної оборонної промисловості дозволили значно покращити військову спроможність Азербайджану, підвищити його міжнародний авторитет та забезпечити економічну стабільність. У підсумку, переозброєння стало однією з ключових складових успіху Азербайджану під час Другої Карабаської війни, що підтвердило важливість інвестицій у сучасні оборонні технології для забезпечення національної безпеки.

Отже, переозброєння та модернізація армії Азербайджану після Першої Карабаської війни стали важливим етапом у зміцненні національної безпеки та підготовці до можливих конфліктів. Інвестиції в сучасне озброєння, інфраструктуру та підготовку кадрів дозволили створити професійну й технологічно оснащену армію, яка зуміла продемонструвати свою ефективність у Другій Карабаській війні. Успіх цих реформ став можливим завдяки стратегічному підходу до оборонної політики та співпраці з провідними міжнародними партнерами.

РОЗДІЛ IV

ДРУГА КАРАБАСЬКА ВІЙНА 2020 РОКУ: НОВИЙ РІВЕНЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ АЗЕРБАЙДЖАНУ

4.1. Використання спеціальних підрозділів у бойових діях

Друга Карабаська війна, яка тривала з 27 вересня по 10 листопада 2020 року, стала ключовим етапом у конфлікті між Азербайджаном та Вірменією за контроль над Нагірним Карабахом. Війна не тільки змінила геополітичну ситуацію в регіоні, але й продемонструвала значний прогрес у розвитку та модернізації Збройних сил Азербайджану, що відбувся після поразки у Першій Карабаській війні. Однією з найважливіших характеристик цього конфлікту було ефективне застосування спеціальних підрозділів, що стало вирішальним фактором у досягненні перемоги для Азербайджану.

Після Першої Карабаської війни, що закінчилася поразкою Азербайджану, країна розпочала масштабну модернізацію своїх Збройних сил, орієнтуючись на новітні технології, міжнародні стандарти та досвід сучасних воєнних конфліктів. Серед основних напрямів модернізації були:

1. Переозброєння армії. Азербайджан активно закуповував сучасне озброєння та військову техніку, включаючи безпілотники, високоточні системи озброєння, артилерійські системи, танки, а також засоби протиповітряної оборони. Велика увага приділялася розвитку безпілотних літальних апаратів (БПЛА), зокрема таких моделей, як Bayraktar TB2 і Kamikaze drones, що стали ключовими елементами в стратегії Азербайджану.

2. Реформа управління та підготовка військ. За підтримки Туреччини та НАТО в Азербайджані були здійснені реформи у системі управління Збройними силами, що включали оптимізацію командних структур, модернізацію навчальних програм та покращення підготовки офіцерського складу.

3. Розвиток спеціальних підрозділів. Одним із ключових аспектів реформування стала увага до підготовки та розвитку спеціальних підрозділів. Азербайджан почав створювати та оснащувати свої спецпідрозділи за зразками армій НАТО, включаючи підрозділи розвідки, антитерористичні та штурмові групи, які стали важливими компонентами під час бойових дій у 2020 році [3].

Однією з найбільш значущих відмінностей Другої Карабаської війни від попередніх конфліктів стало інтенсивне використання спеціальних підрозділів для виконання стратегічно важливих завдань. Це включало як спеціальні операції в тилу ворога, так і підтримку основних бойових підрозділів на передовій.

Спеціальні підрозділи відіграли важливу роль у веденні не тільки традиційних бойових операцій, а й у виконанні завдань, що включали оперативну розвідку, диверсії, психологічний тиск на противника та зниження ефективності його комунікацій і логістичних ліній.

Під час конфлікту Азербайджан активно використовував спеціальні підрозділи для проведення операцій у тилу ворога, що дозволило вивести війська з-під прямої загрози і впливати на оперативну ситуацію без значних прямих зіткнень. Одним із основних завдань, яке ставилося перед підрозділами, була втрата можливості противника організовувати ефективний тилowy зв'язок, надання підтримки своїм переднім підрозділам, а також створення хаосу в логістичних і командних структурах вірменських сил.

Дії спеціальних підрозділів починалися з розвідки та збору інформації в тилу ворога. Одним з основних інструментів для цього стали безпілотні літальні апарати (БПЛА), які активно використовувалися Азербайджаном для спостереження за переміщенням вірменських військ та для виявлення слабких місць у їхніх позиціях. Крім того, спеціальні підрозділи активно використовували сучасні технології для прослуховування і глушення комунікацій ворога, що значно ускладнило координацію дій між частинами та підрозділами противника [11, с. 58].

Диверсії на комунікаційних та транспортних маршрутах, а також на об'єктах постачання, стали важливими елементами операцій спеціальних підрозділів. Ці дії мали на меті зниження ефективності забезпечення вірменських сил та послаблення їхнього морального духу, оскільки постійні напади і вибухи на стратегічних об'єктах створювали атмосферу постійної нестабільності і страху серед противника. Азербайджанські підрозділи спеціального призначення, часто користуючись нічними умовами для максимального ефекту, виконували диверсійні акти, руйнуючи ключові інфраструктурні об'єкти, склади боєприпасів, паливно-мастильні матеріали, а також транспортні засоби, що використовувалися для доставки ресурсів.

Також варто зазначити, що спеціальні підрозділи Азербайджану активно використовували психологічну боротьбу, застосовуючи методи дезінформації та інформаційного впливу для деморалізації вірменських військ. Оперативна інформаційна підтримка, створення хаосу та маніпулювання думкою супротивника через фальшиві повідомлення та відео дозволяли знижувати бойовий дух вірменських підрозділів, що також впливало на їх здатність до організації ефективної оборони.

Ще однією важливою складовою дій спеціальних підрозділів було використання технічних засобів для мінування території та створення так званих «картельних зон». Це означало, що підрозділи активно встановлювали мінні поля в критичних точках, де були зосереджені вірменські війська, а також на шляхах їхнього просування. Це дозволяло значно уповільнити і навіть зупинити рух противника, що у свою чергу створювало сприятливі умови для наступальних операцій основних сил Азербайджану [17].

Одним з найважливіших факторів, який забезпечив успіх операцій спеціальних підрозділів, була тісна співпраця між різними компонентами збройних сил. Координація між БПЛА, артилерією, розвідкою, піхотою і спеціальними підрозділами дозволяла проводити точкові удари по критичних об'єктах і максимально ефективно використовувати обмежені ресурси.

Вірменські підрозділи не могли ефективно реагувати на ці швидкі і точні удари, що суттєво ослаблювало їхні позиції.

Використання БПЛА у конфлікті між Азербайджаном і Вірменією стало важливою частиною стратегії, що включала проведення розвідки, точкових ударів, а також впливу на моральний дух супротивника. Азербайджан, вивчаючи досвід попередніх конфліктів і вдосконалюючи свою військову стратегію, активно інтегрував БПЛА у бойові операції, що забезпечило йому тактичну перевагу.

Одним із основних напрямків використання БПЛА в операціях Азербайджану стало проведення безперервної розвідки та спостереження за позиціями ворога. Завдяки здатності безпілотників здійснювати польоти на великих висотах та на великій відстані, Азербайджан міг ефективно спостерігати за переміщенням вірменських військ, виявляти їхні укріплені позиції, командні пункти, склади боєприпасів та інші важливі об'єкти інфраструктури.

Особливо важливим стало використання БПЛА для ведення розвідки в районах, що були важкодоступні для традиційної розвідки. БПЛА дозволяли отримувати відео- та фотоінформацію в реальному часі, що дозволяло командувачам азербайджанських збройних сил оперативно приймати рішення щодо планування наступальних або оборонних операцій. Вірменська армія, в свою чергу, не мала такої кількості сучасних розвідувальних систем, що дало Азербайджану стратегічну перевагу у зборі інформації.

БПЛА стали основним засобом для нанесення точкових ударів по критичних цілях ворога, що значно послабило його бойову спроможність. Азербайджанські БПЛА, зокрема такі моделі, як Bayraktar TB2 та Orbiter 3, активно використовувалися для завдання ударів по вірменських артилерійських системах, зенітно-ракетних комплексах, танках і транспортних засобах, а також для знищення командних пунктів. Завдяки високій точності та здатності безпілотників здійснювати удари з великих висот, вірменські війська не могли ефективно протистояти цим нападам [18].

Завдяки використанню керованих ракет, безпілотники наносили удари по вірменським військовим об'єктам навіть за умов обмеженої видимості та на великих відстанях, що робило їх менш уразливими для протиповітряної оборони супротивника. Крім того, БПЛА дозволяли оперативно коригувати вогонь артилерії, що підвищувало ефективність артилерійських ударів та зменшувало час на виявлення та ураження цілей.

Безпілотні літальні апарати також мали важливий психологічний ефект на бойовий дух вірменських військ. Постійний моніторинг та атаки з повітря створювали у противника відчуття безпорадності, оскільки БПЛА мали можливість виявляти й знищувати цілі з великих відстаней, залишаючи ворога в постійному страху та напрузі. Крім того, численні відеозаписи успішних атак на вірменські позиції, що поширювалися через соціальні мережі та засоби масової інформації, посилювали моральний тиск на вірменських солдатів і командування.

БПЛА, використовувані в Азербайджані, мали не лише високі технічні характеристики, але й стали частиною більш широкої стратегії цифрової війни, в яку були інтегровані сучасні системи управління, зв'язку та навігації. БПЛА зв'язувалися з системами координування вогню, що дозволяло швидко передавати інформацію для миттєвого реагування. Водночас, вірменські сили, що не мали таких технологічних можливостей, опинялися в умовах значної технологічної відсталості.

Друга Карабаська війна відзначалася ознаками гібридної війни, де інформаційні та психологічні операції грали не менш важливу роль, ніж традиційні бойові дії. Азербайджан використовував БПЛА для того, щоб не лише знищувати фізичні об'єкти противника, а й досягати інформаційної переваги. Завдяки безпілотним апаратам вдавалось знімати з висоти бої, важливі бойові операції та моменти, що дозволяло поширювати відеоконтент у глобальних ЗМІ, що впливало на міжнародне сприйняття війни [24].

Загалом роль безпілотних літальних апаратів у Другій Карабаській війні 2020 року можна оцінити як одну з вирішальних у зміцненні тактичної переваги

Азербайджану на полі бою. Завдяки їх ефективному використанню в якості засобу розвідки, ударного озброєння, а також для психологічного впливу на противника, Азербайджан значно ослабив військовий потенціал Вірменії, що у поєднанні з іншими факторами стало важливою складовою в остаточній перемозі. Безпілотні літальні апарати не тільки змінювали ход бойових дій, але й виводили військові стратегії на новий рівень, відкриваючи нові можливості для застосування авіації та розвідки у сучасних війнах.

Спеціальні підрозділи Азербайджану відіграли ключову роль у забезпеченні оперативної переваги під час Другої Карабаської війни 2020 року, виконуючи не лише традиційні бойові завдання, а й операції, спрямовані на підриг морального духу вірменських військ. Їхня діяльність у тилу ворога, швидкість та точність виконання завдань, а також інформаційно-психологічний вплив стали важливим фактором у зміні стратегічного балансу та послабленні вірменської армії.

Спеціальні підрозділи Азербайджану, оснащені сучасною технікою та озброєнням, активно проводили рейдові операції у тилу ворога, знищуючи критичну інфраструктуру, командні пункти та логістичні об'єкти. Ці атаки створювали у вірменських військових враження тотальної уразливості навіть на глибоких тилкових позиціях, що підригало їх впевненість у власній безпеці. Зокрема, відпрацьовані дії азербайджанських командос дозволяли виявляти слабкі місця в обороні противника і завдавати точкових ударів по ключових об'єктах [26].

Наявність спеціальних підрозділів у тилу створювала постійне відчуття небезпеки серед вірменських солдатів. Їхня мобільність та вміння адаптуватися до умов гірського рельєфу Карабаху дозволяли здійснювати атаки у найбільш несподіваних місцях, залишаючи ворога у стані психологічної напруги. Постійна загроза з боку невидимого ворога змушувала вірменські війська тримати додаткові резерви для охорони тилу, тим самим послаблюючи їхні основні фронтові сили.

Одним із важливих завдань спеціальних підрозділів було дезорганізувати систему управління вірменськими військами. У ході війни азербайджанські спецпідрозділи здійснювали атаки на командні пункти, вузли зв'язку та склади боєприпасів, порушуючи координацію між підрозділами супротивника. Завдяки цьому вірменські командири часто не могли оперативно отримувати інформацію або віддавати накази, що послаблювало ефективність їхніх дій.

Ці операції також супроводжувалися інформаційно-психологічною складовою. Наприклад, знищення стратегічно важливих об'єктів супроводжувалося демонстрацією відеозаписів, які поширювалися через медіа та соціальні мережі. Це не лише деморалізувало солдатів, які бачили, як їхні укріплення знищуються з високою точністю, але й створювало у них враження повної переваги азербайджанської сторони.

Інформаційний компонент операцій спеціальних підрозділів відіграв важливу роль у підриві морального духу вірменської армії. Азербайджан активно використовував успішні дії своїх спецпідрозділів для пропаганди через цифрові платформи. Відеоматеріали, які демонстрували професіоналізм і ефективність спеціальних сил, поширювалися в соціальних мережах, створюючи ефект паніки серед вірменських військових [27].

Ці дії також мали значний вплив на цивільне населення, яке втрачало віру у здатність власної армії захистити регіон. Постійний страх перед можливими ударами спеціальних підрозділів змушував мешканців регіону евакуюватися, що ускладнювало логістичну підтримку військ і посилювало соціальну напругу.

Азербайджан активно залучав турецькі спецпідрозділи для спільних операцій. Турецькі військові, що мали досвід в бойових умовах на Близькому Сході, надавали консультативну підтримку і безпосередньо брали участь у проведенні операцій, включаючи застосування своїх спеціальних підрозділів для тренування азербайджанських сил і координації атак.

Азербайджан активно використовував сучасні інформаційні та комунікаційні технології для управління спеціальними операціями. Це включало інтеграцію систем моніторингу, використання супутникових

зображень та реального часу для коригування вогню і координації сил на полі бою.

Особливістю використання спеціальних підрозділів у Другій Карабаській війні стало не лише їх технічне оснащення та бойові завдання, а і спосіб, у який вони були інституційно вбудовані у військову організацію. На відміну від Першої Карабаської війни, де спецпризначенці діяли здебільшого автономно або в умовах слабкої координації, у 2020 році вони стали структурним елементом у системі оперативного управління Збройних сил Азербайджану. Це дозволило забезпечити ефективну синергію між тактичними операціями, стратегічним плануванням та інформаційною підтримкою.

Однією з ознак нової парадигми стало створення багатошарової комунікаційної системи, яка дозволила здійснювати координацію між безпілотними засобами, артилерією та мобільними групами спецпризначенців у режимі реального часу. Таке поєднання людського ресурсу та штучного інтелекту на основі алгоритмів обробки даних забезпечило високий рівень адаптивності й точності прийняття рішень.

Ще однією ключовою інновацією стало розширення функціоналу спецпідрозділів. Якщо раніше їх основними завданнями були рейдові операції та диверсії, то у 2020 році вони одночасно виконували функції розвідки, вогневого коригування, інформаційного тиску та логістичного руйнування тилу противника. Це зробило їх не просто виконавцями окремих завдань, а ядром концепції гнучкої війни, яка поєднує елементи класичного протистояння, інформаційної війни та оперативної тактики у режимі «mission command».

Успішне виконання завдань у складних гірських умовах Карабаху засвідчило не лише професіоналізм спецпризначенців, але й переосмислення самої моделі воєнних дій. Це дозволило Азербайджану діяти асиметрично, ефективно нейтралізуючи потенційні переваги противника у фортифікації та рельєфі місцевості.

Варто зазначити, що спецпідрозділи стали не лише інструментом реалізації реформ, але й індикатором глибини трансформацій в армії загалом.

Їхній рівень оснащення, взаємодія з іншими родами військ, залучення до стратегічного планування — все це свідчить про зміну не лише у бойовому компоненті, а й у мисленні керівництва. Вони стали символом переходу від армії пострадянського зразка до сучасної гібридної військової сили, здатної до автономної дії в умовах мультимедійного конфлікту.

Застосування спеціальних підрозділів Азербайджану в Другій Карабаській війні виявилось надзвичайно ефективним. Вони стали важливим елементом у знищенні стратегічних об'єктів, ослабленні оборони супротивника і зменшенні втрат серед основних бойових підрозділів. Особливе значення мали наступні результати:

1. Блискавична та ефективна стратегія. Спеціальні підрозділи дозволили здійснити швидке і точне виконання завдань, що призвело до значного послаблення вірменських військ. Застосування високотехнологічних засобів, таких як БПЛА, дозволило мінімізувати втрати серед особового складу при виконанні складних бойових задач.

2. Моральна перевага. Спеціальні операції сприяли деморалізації ворога, оскільки вірменські війська не були готові до такої інтенсивної і масштабної боротьби. Це також знизило боєздатність і ефективність оборони Вірменії.

3. Технологічна перевага Азербайджану. Використання новітніх технологій, включаючи системи командування і управління, безпілотні літальні апарати і високоточні системи озброєння, дозволило Азербайджану значно покращити результати боїв, а також зменшити кількість людських жертв [3].

Отже, Друга Карабаська війна 2020 року стала тестом для нової армії Азербайджану, що значно зміцнилася завдяки модернізації та застосуванню сучасних технологій. Використання спеціальних підрозділів стало одним із вирішальних факторів перемоги Азербайджану. Завдяки висококваліфікованим та добре оснащеним спецпідрозділам, а також співпраці з Туреччиною, Азербайджан зміг досягти значних бойових успіхів, що значно змінили геополітичну ситуацію в регіоні та забезпечили стратегічну перевагу на полі бою.

4.2. Вплив реформ на перебіг війни та досягнення результату

Друга Карабаська війна 2020 року стала важливим етапом в історії Азербайджану, не тільки з точки зору територіальних здобутків, а й як тест для нового етапу розвитку збройних сил країни. Реформи, що були здійснені в армії Азербайджану після поразки в Першій Карабаській війні, зіграли вирішальну роль у забезпеченні перемоги на полі бою. Модернізація збройних сил, зміна тактики, впровадження новітніх технологій і посилення співпраці з Туреччиною та іншими міжнародними партнерами зробили значний внесок у підготовку Азербайджану до цього конфлікту. Вивчення впливу цих реформ на перебіг війни дозволяє краще зрозуміти, чому результат Другої Карабаської війни став таким вирішальним для країни.

Реформи, що були впроваджені в Азербайджанській армії після 1990-х років, зокрема після Першої Карабаської війни, орієнтувалися на кілька ключових напрямків. Перше завдання полягало у зміцненні бойових можливостей армії через покращення її оснащення та підготовки, що стало результатом великої кількості угод із сучасними постачальниками зброї, включаючи Росію, Туреччину та інші країни. Другим важливим напрямком була модернізація командної структури, що включала значні зміни в управлінні військами та застосуванні новітніх технологій [5, с. 242].

Третій важливий аспект полягав у розбудові нових механізмів для забезпечення оперативного та стратегічного рівня бойових дій, зокрема завдяки розвитку безпілотних літальних апаратів (БПЛА), систем високоточного ударного озброєння та посилення співпраці з НАТО. В рамках цієї стратегії також було суттєво вдосконалено підготовку спеціальних підрозділів та організовано спільні навчання з армією Туреччини, що допомогло підвищити тактичну майстерність і бойову здатність азербайджанських військ.

Одним із важливих аспектів реформ була модернізація озброєння та техніки. Азербайджан здійснив значні закупівлі новітнього озброєння, що дозволило не тільки покращити рівень оснащення армії, але й змінити тактичні

можливості на полі бою. Серед найбільш значущих змін – це інтеграція безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у бойову діяльність. Моделі, такі як турецький Bayraktar TB2, значно посилили здатність Азербайджану здійснювати розвідку та ефективно завдавати точних ударів по ворожих об'єктах, що дозволило знизити втрати серед власних військ і значно прискорити наступальні операції.

Іншим важливим кроком стало закупівля сучасних артилерійських систем і ракетних установок, здатних завдавати високоточних ударів. Азербайджан також зміг модернізувати свою армію за допомогою новітніх засобів протиповітряної оборони, що дозволило зменшити ефективність вірменської авіації та безпілотників [17].

Після реформування армії Азербайджан значно покращив свої можливості в тактичному плані. Спеціальні підрозділи, що були створені після Першої Карабаської війни, здобули новий рівень підготовки та оснащення. Азербайджанські спецпризначенці активно використовували новітні технології для виконання складних бойових завдань, зокрема операцій з проникненням у тил ворога, знищенням стратегічних об'єктів та диверсійною діяльністю.

Окрім того, в результаті реформ було введено нові методи управління військами, включаючи удосконалені комунікаційні системи та автоматизовані системи управління. Це дало змогу координувати дії військ на різних етапах бою, значно підвищивши ефективність операцій.

Одним із ключових аспектів реформування була співпраця Азербайджану з Туреччиною, яка стала не лише важливим союзником у політичній і дипломатичній сферах, а й у військовій. Туреччина, що має великий досвід у бойових діях та у реформуванні своїх збройних сил, надала Азербайджану значну технічну підтримку, передавши новітні технології в області безпілотників, високоточних систем озброєння та модернізації військових підрозділів.

У ході війни Туреччина також надавала Азербайджану консультаційну підтримку у питаннях тактики та стратегії, а турецькі спеціалісти брали участь

у спільних навчаннях, що підвищило ефективність застосування нових технологій та забезпечення оперативного управління військами.

Реформи, здійснені в Збройних силах Азербайджану після Першої Карабаської війни, стали вирішальним чинником, який визначив успішний результат бойових дій під час Другої Карабаської війни 2020 року. Глибокі структурні зміни в армії, впровадження сучасних технологій та розробка нової стратегії ведення бойових дій дозволили Азербайджану досягти стратегічної переваги над супротивником [17].

Основним елементом нової військової стратегії стало широкомасштабне використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА), які здійснили революцію у веденні бойових дій. Безпілотники відіграли важливу роль у розвідці, дозволяючи ідентифікувати розташування вірменських сил, а також завдавали точкових ударів по стратегічних об'єктах і мобільних цілях. Завдяки використанню таких передових технологій Азербайджан зміг знищити значну частину вірменської техніки, включно з системами протиповітряної оборони, танками та артилерією, ще на ранніх етапах конфлікту. Це створило асиметричну перевагу, оскільки вірменські сили виявилися не готовими до протидії таким методам ведення війни.

Інтеграція точного застосування артилерії також стала визначальною складовою успіху азербайджанської армії. З використанням сучасних систем навігації та коригування вогню артилерія Азербайджану діяла з винятковою точністю, завдаючи значних втрат ворогу та знищуючи його укріплені позиції. Такий підхід дозволив ефективно підривати оборонні лінії супротивника та сприяв швидкому просуванню азербайджанських військ [18].

Додаткову роль відіграли мобільні спеціальні підрозділи, які виконували комплексні завдання у тилу ворога. Їхня діяльність полягала не лише у знищенні логістичних вузлів та ключових об'єктів інфраструктури, але й у створенні постійної напруги та хаосу в рядах вірменських сил. Ці підрозділи також активно взаємодіяли з іншими військовими формуваннями, забезпечуючи координацію дій та швидке реагування на зміну тактичної

обстановки. У результаті вони успішно порушували логістичні лінії постачання супротивника, послаблювали його здатність організовано оборонятися та суттєво знижували моральний дух вірменських військових.

Реформи в армії Азербайджану продемонстрували здатність країни вести сучасну війну, що базується на використанні високих технологій, адаптації до змінюваних умов бойових дій та швидкому прийнятті рішень. Військова кампанія була побудована на принципах точності, мобільності та мінімізації втрат серед особового складу, що стало можливим завдяки впровадженню нових підходів до військової підготовки та використанню передового обладнання.

Успіхи Азербайджану на фронті стали ключовим фактором, який змусив Вірменію підписати мирну угоду. Ця угода закріпила відновлення контролю Азербайджану над значною частиною територій Нагірного Карабаху, що раніше були втрачені, а також змінила геополітичний баланс у регіоні. Азербайджан продемонстрував здатність досягати своїх стратегічних цілей, що підвищило його авторитет на міжнародній арені та зміцнило позиції в регіональній політиці [24].

Таким чином, результати реформ армії Азербайджану не лише стали вирішальними у Другій Карабаській війні, але й забезпечили країні стратегічну перевагу, створивши нову модель ведення бойових дій, яка слугуватиме прикладом для інших держав.

Крім технічної модернізації та вдосконалення тактичного арсеналу, важливим результатом військових реформ стало підвищення рівня стійкості та дисципліни особового складу. У ході Другої Карабаської війни 2020 року азербайджанські збройні сили продемонстрували високу боєздатність не лише завдяки новому озброєнню, а й завдяки покращенню організаційної культури армії, чіткішому розподілу командних функцій та готовності до дій у складних бойових умовах. На відміну від ситуації у 1990-х роках, цього разу командування діяло узгоджено, ефективно координуючи наступальні та оборонні операції.

Також важливим вектором реформ стало розширення інституційної спроможності армії приймати оперативні рішення на основі аналітики, отриманої з різномірних джерел — від аерофотофіксації до електронної розвідки. Побудова мережоцентричної моделі командування, де ключову роль відіграють дані реального часу, дозволила Азербайджану застосовувати концепції інформаційної переваги, що особливо проявилось у швидкому реагуванні на зміну бойової обстановки.

Суттєвою перевагою стала й зміна мотиваційної парадигми в армії. Реформи передбачали впровадження програм підтримки військових, створення нових систем соціального захисту для учасників бойових дій, що сприяло зростанню лояльності до держави, патріотичної мобілізації суспільства та морального духу в армії. У період активної фази війни в армії була практично відсутня масова дезерція або саботаж — на відміну від Першої Карабаської кампанії. Це свідчить про глибше стратегічне осмислення ролі військового інституту в державній системі.

Не менш важливим є й те, що війна стала своєрідним "тестом на взаємодію" між армією та політичним керівництвом. Реформи, які відбувалися протягом останніх двох десятиліть, сприяли зміцненню цивільного контролю над збройними силами, що є важливою умовою стабільності в демократичних державах. Роль Верховного головнокомандувача була не лише політичною, а й функціональною — у прийнятті стратегічних рішень, координації з союзниками та формуванні військової доктрини.

Крім того, в умовах гібридної війни вагомою перевагою стала здатність Азербайджану вести інформаційні кампанії з метою підтримки власного іміджу на міжнародній арені. Військові реформи були тісно пов'язані з посиленням комунікаційного сегменту: було створено підрозділи з інформаційно-психологічної боротьби, налагоджено співпрацю зі ЗМІ, здійснювалось постійне інформування світової спільноти про хід бойових дій. Це дало змогу Азербайджану уникнути інформаційної ізоляції та забезпечити дипломатичне прикриття своїм військовим діям.

Отже, реформи, здійснені в Збройних силах Азербайджану після Першої Карабаської війни, виявилися ключовими для забезпечення успіху в Другій Карабаській війні 2020 року. Модернізація озброєння, вдосконалення тактики та інтеграція новітніх технологій, а також активна співпраця з Туреччиною сприяли досягненню результату, який став значним досягненням для Азербайджану. Успіхи в армії стали наслідком стратегічного підходу до реформ і злагоджених дій на всіх рівнях військових операцій, що допомогло Азербайджану відновити територіальну цілісність і змінити хід конфлікту в свою користь.

4.3. Подальше вдосконалення армії після перемоги

Перемога Азербайджану в Другій Карабаській війні 2020 року стала значущим етапом у розвитку країни не тільки з політичної та територіальної, але й з військової точки зору. Зміни в збройних силах після перемоги стали невід'ємною частиною стратегії країни, орієнтованої на подальше зміцнення оборонного потенціалу, модернізацію техніки, підвищення боєздатності та інтеграцію новітніх технологій у військову справу. Відповідно до нових викликів і реалій, Азербайджан продовжує вдосконалювати свою армію, враховуючи досвід, здобутий на полі бою, і прагнучи до підтримки високих стандартів сучасної армії.

Після перемоги у Другій Карабаській війні 2020 року Азербайджан чітко усвідомив необхідність безперервного вдосконалення своєї армії як основного гаранта національної безпеки. Геополітична нестабільність у регіоні, зокрема невирішені територіальні питання та постійна напруженість у відносинах із сусідніми країнами, вимагає від Азербайджану високого рівня готовності до потенційних загроз. Таким чином, стратегічні цілі збройних сил Азербайджану спрямовані на зміцнення оборонного потенціалу, посилення технологічної переваги та розвиток багаторівневої системи оборони [3].

Одним із ключових напрямів реформування є модернізація технічного оснащення. Азербайджан активно інвестує у закупівлю сучасного озброєння, систем протиповітряної оборони, артилерійських комплексів, а також розвиток власного військово-промислового комплексу. Розвиток оборонної промисловості став стратегічним пріоритетом для зменшення залежності від імпорту озброєння та забезпечення технологічної автономії. Успішне застосування безпілотних літальних апаратів під час бойових дій у 2020 році стало стимулом для подальшого вдосконалення цього сегменту, зокрема шляхом розробки нових моделей, які можуть виконувати завдання різної складності.

Особлива увага приділяється підготовці кадрів та вдосконаленню системи військової освіти. Азербайджан прагне створити професійну армію, що відповідає стандартам НАТО. Для цього було розширено співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема з Туреччиною, яка надає методологічну та технічну підтримку у навчанні азербайджанських військових. Розвиток інституту офіцерського складу, впровадження новітніх навчальних програм і підготовка спеціалістів із використання високотехнологічного обладнання є невід'ємними складовими цього напрямку.

Азербайджан також працює над підвищенням оперативної спроможності збройних сил. Військові навчання, зокрема спільні з Туреччиною та іншими стратегічними партнерами, дозволяють перевіряти бойову готовність і удосконалювати взаємодію між підрозділами. Основна увага приділяється розробці сценаріїв для реагування на різні типи загроз, включаючи кібер-атаки, гібридні війни та терористичні дії.

Зміцнення оборонного потенціалу включає також розвиток інфраструктури, зокрема будівництво сучасних баз, вдосконалення логістичних систем і забезпечення армії новітніми засобами зв'язку. Особлива увага приділяється розширенню можливостей оборони в стратегічних районах, таких як Нагірний Карабах і кордони з сусідніми країнами [3].

Азербайджан також орієнтується на розвиток багатовекторної зовнішньої політики у сфері безпеки. Співпраця з такими країнами, як Туреччина, Ізраїль, Пакистан і держави НАТО, дозволяє обмінюватися досвідом, отримувати доступ до передових технологій і підвищувати міжнародний авторитет азербайджанської армії. Активна участь у миротворчих місіях і регіональних ініціативах зміцнює позиції країни як відповідального гравця в системі глобальної безпеки.

Основні напрями вдосконалення армії включають модернізацію озброєння, поліпшення підготовки особового складу, інтеграцію нових військових технологій та удосконалення тактики ведення бою. Розвиток армії орієнтований на досягнення кількох ключових цілей: підвищення мобільності, швидкості реагування, високої точності ударів і кращої координації дій між різними родами військ.

Після перемоги в Другій Карабаській війні Азербайджан активно працює над подальшим оснащенням своїх збройних сил сучасними технологіями та високотехнологічною технікою. Одним із пріоритетних напрямків стало вдосконалення безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Під час війни 2020 року безпілотники стали однією з ключових складових успіху Азербайджану, що дозволило максимально ефективно вести розвідку та завдавати ударів по важливих цілях противника. Зважаючи на цей досвід, Азербайджан посилив свої позиції в галузі безпіотної авіації, закупивши нові моделі БПЛА та удосконаливши свою стратегію застосування цієї техніки [4].

Окрім безпілотників, важливим етапом є модернізація артилерії та ракетних систем. Азербайджан націлений на вдосконалення точності і дальності ударів артилерійських систем та інтеграцію більш ефективних ракетних комплексів, що дозволяє збільшити стратегічний потенціал країни. До того ж, особливу увагу приділяється розвитку протиповітряної оборони, що має на меті підвищити здатність Азербайджану захищати свою територію від повітряних атак.

Не менш важливим напрямком є розвиток високотехнологічних засобів зв'язку та управління військами. Відповідно до стандартів, прийнятих у сучасних арміях, Азербайджан активно працює над інтеграцією нових систем для управління бойовими операціями, які дозволяють забезпечити ефективну комунікацію між різними родами військ і оперативно реагувати на зміни ситуації на полі бою.

Одним із ключових напрямів розвитку збройних сил Азербайджану після Другої Карабаської війни стало вдосконалення спеціальних підрозділів і підвищення ефективності тактичних підходів до ведення бойових дій. Досвід, здобутий під час війни 2020 року, став основою для системних змін у структурі, оснащенні та підготовці сил спеціальних операцій.

Під час війни спеціальні підрозділи Азербайджану зарекомендували себе як високопрофесійні бойові одиниці, здатні до виконання складних завдань у тилу противника. Їхні операції з нейтралізації ключових вузлів оборони ворога, виведення з ладу логістичних шляхів і деморалізації супротивника стали вирішальними для досягнення оперативного успіху. Цей досвід продемонстрував важливість асиметричних методів ведення війни, коли малі, добре підготовлені групи можуть завдавати значної шкоди силам, що перевищують їх чисельно [4].

Після війни було зроблено акцент на подальшому розширенні і модернізації спеціальних підрозділів. Основними напрямками стали посилення їхньої бойової підготовки, впровадження передових методик навчання та інтеграція новітніх технологій. Азербайджанські спецпризначенці проходять навчання за стандартами НАТО, а також отримують підтримку і методичні рекомендації від стратегічних партнерів, зокрема Туреччини та Ізраїлю. Особлива увага приділяється розвідці, підготовці до ведення бойових дій у складних умовах, включаючи міську забудову, гірські райони та інші важкодоступні місцевості.

Оснащення спеціальних підрозділів також зазнало значних змін. У їхньому арсеналі з'явилися сучасні зразки озброєння, засоби зв'язку,

обладнання для радіоелектронної боротьби та системи нічного бачення. Використання дронів стало невід'ємною частиною їхньої діяльності, забезпечуючи можливості для проведення розвідки в реальному часі, координації операцій і точкових ударів по цілях. Ці технологічні досягнення дозволяють підвищити точність і ефективність їхніх дій.

Тактика ведення бойових дій після війни також зазнала трансформації. Азербайджанська армія адаптувала свої методи до умов сучасної війни, зокрема шляхом інтеграції гнучких і динамічних підходів до організації бойових операцій. Маневреність стала ключовим елементом, що дозволяє підрозділам швидко змінювати позиції, переходити від оборони до наступу та оперативно реагувати на зміну ситуації на полі бою.

Велику роль у цьому відіграє розвиток координації між різними видами військ. Спецпризначенці тепер діють у тісному зв'язку з артилерією, авіацією та іншими підрозділами, що забезпечує комплексний підхід до досягнення цілей. Така інтеграція дозволяє створювати багаторівневу систему ураження супротивника, де спеціальні підрозділи виконують функції як ударної сили, так і розвідки, забезпечуючи точне наведення для засобів ураження [14].

Особливим напрямом стало підвищення готовності до війни з високотехнологічними противниками. Азербайджан враховує можливість протистояння з ворогами, які мають сучасні засоби радіоелектронної боротьби, системи протиповітряної оборони та інші передові технології. Це вимагає від збройних сил країни постійного вдосконалення своїх можливостей, включаючи використання штучного інтелекту, кіберзахисту та автономних бойових платформ.

Розвиток спеціальних підрозділів і тактики є важливим елементом загальної стратегії Азербайджану, спрямованої на зміцнення обороноздатності та готовності до викликів XXI століття. Ці заходи дозволяють забезпечити надійний захист національних інтересів і підвищити ефективність дій у разі можливих загроз у майбутньому.

Після війни Азербайджан продовжує активно розвивати співпрацю з міжнародними партнерами, зокрема з Туреччиною, Росією та країнами НАТО. Зокрема, військова співпраця з Туреччиною, яка є стратегічним партнером Азербайджану, сприяє подальшому вдосконаленню тактики, технічних аспектів і навчанням спеціальних підрозділів.

Спільні навчання та консультації з турецькими військовими дозволяють азербайджанським силам отримувати досвід, орієнтуючись на сучасні стандарти бойової підготовки та управління військами. Крім того, Азербайджан продовжує активне співробітництво з країнами НАТО, що включає участь у спільних тренуваннях, закупівлю новітнього озброєння та інтеграцію нових стандартів управління військами [17].

Здобута перемога, попри свою стратегічну вагомість, не призвела до самозаспокоєння керівництва Азербайджану у питаннях оборони. Навпаки, вона актуалізувала потребу в глибшій адаптації до нових типів загроз, що включають не лише класичні збройні протистояння, а й інформаційні, кібервійни та економічну блокаду. Сучасна армія повинна функціонувати як інтегрована складова національного потенціалу, здатна не тільки обороняти, а й запобігати виникненню загроз. Тому особлива увага приділяється не лише технічній модернізації, а й уніфікації стандартів управління, розвідки, кіберзахисту та логістики.

Окремий акцент робиться на формуванні цифрової армії, що передбачає широке застосування штучного інтелекту для обробки даних розвідки, прогнозування сценаріїв бойових дій та автоматизації рішень на рівні командирів. Для реалізації цього підходу Азербайджан розпочав програму співпраці з приватними ІТ-компаніями, що спеціалізуються на оборонних технологіях. У структурі Генерального штабу були створені підрозділи, відповідальні за кібербезпеку та цифрову трансформацію збройних сил, що стало новим напрямом після 2021 року.

Крім того, особливої актуальності набуває концепція оборонної мобільності — здатності військових підрозділів швидко переміщуватися як у

межах країни, так і за її межами в рамках міжнародних операцій. У зв'язку з цим у країні триває оновлення військово-транспортної інфраструктури, що охоплює створення нових полігонів, логістичних хабів, залізничних розв'язок і аеродромів подвійного призначення в стратегічно важливих районах.

Водночас Азербайджан активно займається розбудовою оборонного сектору економіки. Після війни 2020 року уряд зробив ставку на імпортозаміщення в критичних сегментах: почали розгортатися спільні виробництва з Туреччиною та Ізраїлем, зокрема в галузі безпілотної авіації, бронетехніки та засобів зв'язку. Це дозволяє не лише скорочувати залежність від зовнішніх постачальників, але й просувати національний військово-промисловий комплекс на експортні ринки.

Зростає і роль військово-цивільної інтеграції — системи, яка передбачає участь громадянського сектору в зміцненні обороноздатності. Зокрема, проводиться підготовка резервістів, модернізуються програми військової кафедри у цивільних вишах, розширюються можливості для мобілізаційного розгортання на випадок надзвичайних ситуацій. Така модель відповідає сучасним вимогам всеосяжної оборони, коли захист держави є справою не лише армії, але й усього суспільства.

Отже, подальше вдосконалення армії Азербайджану після перемоги в Другій Карабаській війні є важливим етапом у забезпеченні національної безпеки та підготовці до майбутніх викликів. Модернізація озброєння, розвиток спеціальних підрозділів, вдосконалення тактики та активна співпраця з міжнародними партнерами забезпечують країні високу боєздатність та здатність ефективно реагувати на будь-які загрози. Водночас, реформування армії не є самоціллю, а частиною загальної стратегії Азербайджану, спрямованої на забезпечення миру і стабільності в регіоні та на підвищення міжнародного авторитету країни.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження воєнної реформи в Азербайджані до і після Карабаської війни 2020 р., встановлено:

1. У дослідженні теоретико-методичних та концептуальних засад вивчення армії Азербайджану було визначено ключові підходи до аналізу військової організації та її розвитку в умовах сучасної геополітичної ситуації. Армія Азербайджану, як складова національної безпеки та оборонної здатності країни, є предметом численних досліджень у галузі військових наук. Вивчення цієї теми потребує врахування багатьох факторів, таких як історичні передумови, соціально-політичні умови, зовнішні виклики та внутрішні процеси модернізації військових структур.

Теоретичні засади дослідження армії Азербайджану охоплюють аналіз розвитку військової доктрини країни, а також вивчення змін у її стратегії та тактиці в контексті конкретних історичних подій, таких як Карабаські війни. Методологічно важливими є інтердисциплінарні підходи, які дозволяють поєднувати військовий аналіз з аспектами міжнародних відносин, соціальних змін та технічного прогресу. Це включає вивчення не лише військової стратегії, але й зовнішньоекономічної, політичної та культурної складових, що безпосередньо впливають на ефективність функціонування армії.

У концептуальному аспекті дослідження необхідно враховувати кілька важливих чинників: взаємодію армії з міжнародними організаціями, реформування збройних сил у відповідь на виклики сучасних технологій, зміну структури і підготовки військ, а також аналіз адаптації до нових загроз та вимог безпеки. Стратегічне партнерство з країнами, такими як Туреччина, а також інтеграція в міжнародні структури, як-от НАТО, мають значний вплив на формування нових підходів до організації та реформування Збройних сил Азербайджану.

Отже, вивчення армії Азербайджану потребує комплексного підходу, що об'єднує військовий аналіз, стратегічне планування, оцінку зовнішніх факторів і

технологічних інновацій. Оскільки армія є важливим інструментом державної безпеки, її реформування має важливе значення для стабільності та розвитку Азербайджану в умовах сучасного світу. Цей процес продовжує розвиватися, адже країна прагне до підвищення своєї обороноздатності, що є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки в умовах глобальних викликів.

2. Перший Карабаський конфлікт (1988-1994) став важливим етапом у військовій історії Азербайджану, оскільки виявив численні проблеми та виклики, з якими зіткнулися Збройні Сили країни в умовах війни. Цей конфлікт не тільки суттєво вплинув на політичну ситуацію в регіоні, а й став критичним моментом для формування сучасної військової доктрини Азербайджану.

Збройні Сили Азербайджану в період Першої Карабаської війни зазнали значних труднощів, пов'язаних із недосконалістю їх організації, недостатньою технічною оснащеністю та відсутністю ефективної координації. Військові, зокрема, не мали достатнього досвіду і ресурсів для ведення масштабних бойових дій проти більш досвідчених сил Вірменії, що спричинило численні поразки на фронті. Проблеми з командуванням, забезпеченням і підготовкою особового складу стали одними з основних причин поразки Збройних Сил Азербайджану.

Однак, незважаючи на численні невдачі в ході конфлікту, Перший Карабаський конфлікт став важливим уроком для Азербайджану. Він сприяв глибоким змінам у військовій стратегії та розумінні потреби в модернізації армії. Військові поразки, зокрема, виявили слабкі місця в національній обороні і стали стимулом для значних реформ у збройних силах, які стали основою для подальшого реформування та зміцнення боєздатності армії в наступні десятиліття.

Таким чином, хоча Перший Карабаський конфлікт завершився поразкою для Азербайджану, він став важливою віхою на шляху до створення більш ефективної, модернізованої армії, здатної реагувати на сучасні виклики. Уроки цієї війни стали базою для подальших реформ, які призвели до значного покращення військової готовності та здатності Збройних Сил Азербайджану до

ведення бойових дій, що мало важливе значення під час Другої Карабаської війни 2020 року.

3. Реформи в структурі Збройних Сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стали необхідною відповіддю на численні недоліки, виявлені під час конфлікту. Перш за все, поразки на полі бою показали важливість створення сучасної, ефективної та мобільної армії, здатної адекватно реагувати на нові виклики та забезпечити національну безпеку країни в умовах змінюваної геополітичної ситуації.

Основними напрямками реформування стали модернізація організаційної структури, поліпшення командування та управління військами, а також значне збільшення технічної оснащеності армії. Одним з ключових аспектів став розвиток стратегічного партнерства з Туреччиною та інтеграція в міжнародні безпекові структури, зокрема співпраця з НАТО. Ці заходи не тільки сприяли зміцненню бойової спроможності Збройних Сил Азербайджану, але й забезпечили важливі технічні та організаційні інновації.

Зміни в структурі армії включали реорганізацію підрозділів, вдосконалення системи підготовки військових кадрів та реформування кадрової політики. Зокрема, була зосереджена увага на підвищенні кваліфікації офіцерського складу, зокрема через навчання у провідних військових академіях та участь у спільних військових навчаннях з партнерами. Крім того, модернізація технічного оснащення включала закупівлю сучасних озброєнь, що дозволило значно підвищити боєздатність армії.

У результаті цих реформ, Збройні Сили Азербайджану змогли значно покращити свою оперативну готовність, що стало особливо важливим у контексті майбутніх конфліктів, зокрема під час Другої Карабаської війни. Перш за все, це стосувалося змін у стратегії та тактиці, а також ефективності використання нових видів озброєнь, таких як безпілотні літальні апарати та високоточні ракети, що значно покращило результативність бойових дій.

Таким чином, реформи в структурі Збройних Сил Азербайджану після Першої Карабаської війни стали важливим кроком на шляху до створення

сучасної та ефективної армії, здатної захищати інтереси держави на міжнародній арені та у конфліктних ситуаціях. Вони заклали фундамент для майбутніх перемог і зміцнили обороноздатність країни, що дозволило Азербайджану краще підготуватися до нових викликів і забезпечити стабільність у регіоні.

4. Друга Карабаська війна 2020 року стала важливим етапом у розвитку Збройних Сил Азербайджану, що значно підвищили свій рівень у порівнянні з попередніми роками. Цей конфлікт продемонстрував ефективність реформ, проведених після Першої Карабаської війни, і підтвердив високий рівень бойової готовності, технологічного оснащення та стратегічного планування армії Азербайджану.

Однією з основних причин успіху Збройних Сил Азербайджану стало значне вдосконалення структури армії, яка тепер була краще організована, мобільна і здатна до швидкого реагування на зміни на полі бою. Реформи, впроваджені після Першої Карабаської війни, включали модернізацію командних структур, підвищення кваліфікації офіцерів і солдатів, а також значне покращення матеріально-технічного забезпечення. Зокрема, армія отримала новітні види озброєнь і техніки, серед яких безпілотні літальні апарати, сучасні артилерійські системи та високоточні ракети, що дало змогу ефективно уражати цілі на великій відстані і з високою точністю.

Не менш важливим фактором стала зміна тактики ведення бойових дій, орієнтована на використання новітніх технологій та нестандартних рішень. Армія Азербайджану продемонструвала здатність застосовувати ефективні стратегії, швидко адаптуватися до умов сучасного ведення війни та використовувати тактичні переваги, що дозволило їй здобути перемогу на багатьох ділянках фронту.

Важливу роль у перемозі Азербайджану зіграла також співпраця з Туреччиною, яка надала важливу підтримку в галузі технологій і військового навчання. Спільні навчання, обмін досвідом і допомога у модернізації техніки сприяли підвищенню рівня боєздатності Збройних Сил Азербайджану.

Таким чином, Друга Карабаська війна 2020 року стала результатом тривалих і успішних реформ у Збройних Силах Азербайджану, які забезпечили високий рівень боєздатності та здатність армії діяти в умовах сучасної війни. Перемога Азербайджану в цій війні підтвердила ефективність змін, проведених у структурі та організації збройних сил, і відкрила нові горизонти для подальшого розвитку обороноздатності країни в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексійченко О. В. Політика Російської Федерації щодо «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі. Політологічний вісник. 2013. Вип. 71. С. 503–514. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_71_47. (дата звернення: 05.12.2024).
2. Буравський О. А., Петрук А. М. Проблеми Нагірно-Карабаського конфлікту. URL: http://eprints.zu.edu.ua/37923/1/Konf_IV_Kafedra_22-26.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
3. Демчишак Р. Б. Друга карабаська війна у контексті реалізації інтересів головних регіональних акторів. URL: http://politicus.od.ua/5_2023/20.pdf (дата звернення: 03.12.2024).
4. Докладне порівняння військової могутності Вірменії та Азербайджану. URL: https://zbroya.info/uk/blog/19649_dokladne-porivniannia-viiskovoyi-mogutnosti-virmeniyi-ta-azerbaidzhanu/ (дата звернення: 06.12.2024).
5. Дуднік О. Я. Особливості та специфіка зовнішньої політики Республіки Азербайджан в роки незалежності. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2010. Вип. 16. С. 235–245.
6. Зельманович І.І. Політичні механізми врегулювання заморожених конфліктів сучасності : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Івано-Франківськ, Львів. 2019. 187 с.
7. Карабаський конфлікт. URL: <http://surl.li/cdoyi> (дата звернення: 04.12.2024).
8. Конфлікт в Нагірному Карабасі: причини розгортання та ескалації. URL: <https://censs.org/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82-%D0%B2-%D0%9D%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%80-%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D1%81%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%BD/> (дата звернення: 05.12.2024).

9. Конфлікти на пострадянському просторі: глобальний та локальний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (13 гр. 2016 р., м. Львів). Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик. Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка. 2016. 100 с.

10. Корж Г. Історія ненависті. Чи був Карабаський конфлікт невідворотним? Всесвіт. 2017. № 3–4. С. 182–187.

11. Левченко О. В. Система заходів протидії інформаційним операціям. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил, 2016, випуск 3 (48). С. 57 – 60.

12. Мамедов А. Е. Зовнішня політика Туреччини в Кавказькому Регіоні. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2980/1/%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9C%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2.pdf> (дата звернення: 09.12.2024).

13. Мачуський В. Влада і опозиція в державах Закавказзя. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 2. С. 161–184.

14. Мир у нагірному Карабасі: капітуляція Вірменії, перемога Росії? Радіо Свобода. 10.11.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/myr-u-nahirnomu-karabasi/30940800.html> (дата звернення: 07.12.2024).

15. Назарко Є. А. Релігійний аспект у конфлікті у Нагорному Карабасі. URL: <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/10660-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-21206-1-10-20210719-1.pdf> (дата звернення: 05.12.2024).

16. Південний Кавказ у геополітичному трикутнику «Туреччина-Росія-Іран». Борисфен Інтел: незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень. 17.11.2020 р. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/armii-voorugenie/pivdennij-kavkaz-v-geopolitichnomu-trikutniku-turechchina-rosiya-iran-2/> (дата звернення: 10.12.2024).

17. Поплавський О. О. Військовий складник загального успіху Азербайджану у «другій карабаській війні». Літопис Волині : наук. журн. / Східноєвропейський націон. ун-т імені Лесі Українки. №23. 2020. С.77-85. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/6614>. (дата звернення: 03.12.2024).

18. Поплавський О., Левін О. Уроки «Другої Карабаської війни» крізь призму російської агресії на Донбасі. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6450/1/21.pdf> (дата звернення: 08.12.2024).

19. Райхель Ю. Карабах. Кремль зацікавлений у підвищенні температури заморожених конфліктів уздовж периметра своїх кордонів. День. 2016 5 квітня. С. 11.

20. Розбір інформаційних провокацій Вірменії та Азербайджану, спрямованих на втягування Грузії у воєнний конфлікт 15.10.20. URL: <https://informnapalm.org/ua/rozbir-informatsiinykh-provokatsii-vir/> (дата звернення: 10.12.2024).

21. Рустамова П. Нагірний Карабах – спроби встановлення справедливості. Зовнішні справи. 2016. № 5. С. 15–17.

22. Рустамова П. Нагірний Карабах: Ходжалинський геноцид: вірмено-азербайджанський конфлікт щодо території Нагірного Карабаху. Зовнішні справи. 2017. №4. С. 12–15.

23. Рябека А. Передумови виникнення нагірно-карабаського конфлікту. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. Київ. 2011. Вип. 95. Ч. 1. С. 72–74.

24. Сирський О. Війна на Кавказі показала, що без автоматизованої системи управління військами важко досягти результату. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/oleksandr-syrskyj-vijna-na-kavkazi-pokazala-shho-bez-avtomatyzovanoyi-systemy-upravlinnya-viyskamy-vazhko-dosyagty-rezultatu/> (дата звернення: 06.12.2024).

25. Сім фактів про причини і наслідки «чотириденної війни» в Карабасі. Hromadske. 16.05. 2016 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/sim-faktiv-pro-prychyny-i-naslidky-chotyrydennoi-viiny-v-karabasi> (дата звернення: 09.12.2024).

26. Соціально-економічні та інформаційно-комунікаційні аспекти воєнного протистояння Азербайджану і Вірменії у «Другій Карабаській війні» / О. Поплавський, В. Саричев, О. Левин Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журн. 2021. № 1 (110). С. 61–71. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/6631> (дата звернення: 06.12.2024).

27. Харук А. І. Висвітлення Вірмено-Азербайджанського збройного конфлікту 2020 р. у польських спеціалізованих виданнях. URL: <http://vnv.asv.gov.ua/article/view/237008/235566> (дата звернення: 08.12.2024).

28. Чирва Ю. І. Нагірно-Карабаський конфлікт: геополітичний вимір. Збірник наукових праць [Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди]. Серія : «Історія та географія». 2011. Вип. 40. С. 90–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_ist_2011_40_22. (дата звернення: 03.12.2024).

29. Baranec T., Juraj B. Nagorno-Karabakh and the military balance. 2016. Analytical Articles. URL: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13362-nagorno-karabagh-and-the-military-balance.html> (дата звернення: 10.12.2024).

30. Black Book of Karabakh. 2021. URL: https://books.irs-az.com/bb_garabagh_en/index.html (дата звернення: 14.12.2024).

31. Middle East conflict risks overspill into the Caucasus. 2016. URL: <https://www.sipri.org/commentary/blog/2016/middle-east-conflict-risks-overspill-caucasus> (дата звернення: 12.12.2024).

32. The Military Balance 2024. International Institute for Strategic Studies (IISS). – London: Routledge, 2024. – 510 р. URL: <https://www.iiiss.org/publications/the-military-balance> (дата звернення: 12.12.2024).

33. White Book of Azerbaijan. Ministry of Defense of Azerbaijan. – Baku: MOD Azerbaijan, 2023. – 150 p. URL: <https://mod.gov.az/en/official-documents> (дата звернення: 14.12.2024).

34. SIPRI Yearbook 2024: Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm International Peace Research Institute. – Oxford: Oxford University Press, 2024. – 450 p. URL: <https://www.sipri.org/yearbook> (дата звернення: 10.12.2024).